

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SANAL ZORBALIK VE MAĞDURİYETİN
İNTERNET AİLE STİLİ VE DİĞER DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZAN ŞAHİN OLUTÜRK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BARIŞ HORZUM

HAZİRAN 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SANAL ZORBALIK VE MAĞDURİYETİN
İNTERNET AİLE STİLİ VE DİĞER DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZAN ŞAHİN OLUTÜRK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BARIŞ HORZUM

HAZİRAN 2019

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Nazan ŞAHİN OLUTÜRK

JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI

“Ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık ve mağduriyetin internet aile stili ve diğer değişkenler açısından incelenmesi” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Onur İŞBULAN

Üye: Danışman Doç. Dr. Melimet Barış HORZUM

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Sacide Güzin MAZMAN AKAR

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

1908/2019

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma; saldırganlığın yeni bir formu olan sanal zorbalığın, daha iyi anlaşılması için ailelere ve öğrencilere rehber olan öğretmenlerimize kaynak olması ümidiyle hazırlanmıştır.

Araştırmanın her aşamasında bana destek olan, sahip olduğu geniş bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM' a, yüksek lisans eğitimim boyunca ders aldığım değerli hocalarım Doç. Dr. Mübin KIYICI' ya ve Doç. Dr. Özcan Erkan AKGÜN' e, işleri kolaylaştırma becerisinden ötürü değerli dostum Buket AYYILDIZLI' ya, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen hep yanımda olduklarını hissettiğim anne ve babama, son olarak hayatımı ve yaptığım işleri anlamlı kıldıkları için sevgili eşim İsmail ve biricik oğlum Erol Asaf' a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Nazan ŞAHİN OLUTÜRK

BOLU, 2019

ÖZET

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SANAL ZORBALIK VE MAĞDURİYETİN İNTERNET AİLE STİLİ VE DİĞER DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

ŞAHİN OLUTÜRK, NAZAN

Yüksek Lisans Tezi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı

Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Haziran, 2019

Bu araştırmada, Bolu ilinde bulunan ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve mağdurluk düzeyleri internet aile stillerine ve çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Bolu ilinde merkeze bağlı çeşitli ortaokulların 5., 6., 7., ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan 815 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada 2 farklı ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekler Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve İnternet Aile Stili Ölçekleridir. Verilerin analizinde SPSS 23 programı kullanılmıştır. Veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri uygulanmıştır. Çözümlenen veriler için anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

Araştırmaya katılan 815 öğrencinin 412 (%50.5) si kız 403 (%49.4) ü erkektir. Bu araştırmanın veri analizleri sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Öğrencilerin anne eğitim durumunun, öğrenim gördükleri sınıf seviyesinin ve internete nereden bağlandıklarının sanal zorbalık düzeyleriyle arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Öğrencilerin 246 sınıfın (%30) ailesi ihmalkar internet aile stiline, 307 sınıfın (%37) ailesi müsamahakar internet aile stiline, 14 sınıfın (%1.7) ailesi otoriter internet aile stiline, 251 sınıfın (%30) ailesi demokratik internet aile stiline sahiptir. Ebeveyn tutumunu müsamahakar olarak algılayan öğrencilerin, demokratik olarak algılayan öğrencilere göre sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son olarak müsamahakar ailelerin çocuklarının demokratik ve ihmalkar ailelerin çocuklarına göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet aile stili, sanal zorbalık, siber zorbalık.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF CYBER BULLYING AND VICTIMIZATION IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN TERMS OF INTERNET FAMILY STYLE AND OTHER VARIABLES

ŞAHİN OLUTÜRK, Nazan

Master Thesis, Department of Computer and Instraractional Technologies

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. M. Barış HORZUM

June, 2019

In this study, cyber bullying and cyber victim of the secondary school students in Bolu were investigated according to their internet family style and several variables. The sampling participants of the research are made of a total of 815 students who are studying in 5th, 6th, 7th and 8th grades at several secondary schools in provincial town of Bolu. 2 different scales were used in the study. These scales are cyber bully/victim scale and internet family style scale. Data were analysed by using SPSS 23 programme. Since the data have been found out non-parametrically Kruskal Wallis and Mann Whitney U tests have been applied. 0.05 was accepted as the level of significance analysed data.

412 (50.5 %) of the students girls and 403 (49.4 %) of the students are boys in this research. According to the result of this research, male students make cyber bullying more than female students. In addition to this, male students are exposed to cyber bullying more than female students. It is observed that there is no significant difference between educational background of parents, the students grades, where they access the internet and the level of their cyber bullying.

246 (30 %) of the students have neglectful parenting style, 307 (37%) of them have permissive family style, 14 (1.7 %) of them have authoritarian family style and 251 (30%) of them democratic family style. The level of being exposed to have permissive family style is higher than the level of being exposed to cyber bullying of the student who have democratic family. Finally it is found out that the students who have permissive family style make cyber bullying more than the students who have democratic and neglectful family style.

Keywords: Internet Family Style, Cyberbullying, Virtual Bullying,

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.3.Problem Cümlesi	4
1.4.Alt Problemler	4
1.5.Sınırlılıklar.....	5
1.6.Tanımlar	5
BÖLÜM II	6
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	6
2.1.1. Sanal Zorbalık	6
2.1.1.1. Sanal Zorbalık Türleri	7
2.1.1.2 Sanal Zorbalıkta Kullanılan Araçlar.....	8
2.1.1.3. Sanal Zorbalığın Yaygınlığı	11

2.1.1.4 Sanal Zorba ve Sanal Mağdurun Kişilik Özellikleri	12
2.1.1.5 Sanal Zorbalığın Nedenleri.....	14
2.1.2. Aile Stilleri	15
2.1.2.1.Aile Stillерinin Sınıflandırması.....	15
2.2. İlgili Araştırmalar	18
2.2.1. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılan Araştırmalar	18
2.2.2.İnternet Aile Stili İle İlgili Yapılan Araştırmalar	21
2.3. Alanyazın Taramasının Sonucu.....	23
BÖLÜM III.....	25
YÖNTEM.....	25
3.1.Araştırmanın Yöntemi	25
3.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	25
3.3.Veri Toplama Araçları.....	25
3.3.1.Kişisel Bilgi formu	25
3.3.2.Sanal Zorba/Kurban Ölçeği.....	26
3.3.3.İnternet Aile Stili Ölçeği.....	26
3.4.Verilerin Toplanması.....	26
3.5.Verilerin Analizi	27
BÖLÜM IV	28
BULGULAR	28
4.1. Örnekleme/ Çalışma Grubuna İlişkin Bulgular	28
4.2. Problem Cümlesine İlişkin Bulgular	30
4.3. Alt Problemlere İlişkin Bulgular	32
BÖLÜM V	43
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	43
5.1 Tartışma ve Sonuç	43

5.1.1. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin İnternet Aile Stillerine Göre Farklılaşması	43
5.1.2. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Cinsiyete Göre Farklılaşması	45
5.1.3. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması	45
5.1.4. Sanal Zorbalık/Mağduriyet Durumlarının İnternet Erişimi Sağlanan Yerlere Göre Farklılaşması.....	46
5.1.5. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin İnternette Bir Sorunla Karşılaşıldığı Zaman Kimden Yardım İstendiğine Göre Farklılaşması.....	47
5.1.6. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Anne-Baba'nın İnternet kullanım Süresine İlişkin Uyarısına Göre Farklılaşması	47
5.1.7. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Anne-Baba Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması	48
5.1.8. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Anne-Baba Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşması	49
5.2.Öneriler.....	50
5.2.1 Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	50
5.2.2 Gelecek Araştırmacılara Yönelik Öneriler	51
KAYNAKÇA	52
EKLER	62

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. TÜİK 2018 Türkiye internet kullanım amaçlarının ortalamalarını gösteren tablo.....	2
Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre dağılımlarını gösteren tablo.....	29
Tablo 3. Öğrencilerin internet aile stillerine göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşp farklılaşmadığına yönelik Kruskal Wallis testi tablosu.....	30
Tablo 4. Sanal Mağdur olma düzeyinin hangi aile stilleri arasında farklılaştığını gösteren Bonferroni Testi tablosu.....	31
Tablo 5. Sanal zorba olma düzeyinin hangi aile stilleri arasında farklılaştığını gösteren Bonferroni testi tablosu.....	32
Tablo 6. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi tablosu.....	33
Tablo 7. Öğrencilerin sınıf seviyelerine göre zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis testi analiz sonuçları.....	33
Tablo 8. Araştırmaya katılan öğrencilerin evlerinde internet olma durumlarına göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi tablosu.....	34
Tablo 9. Öğrencilerin internete nereden bağlandıklarına göre sanal zorba/mağdur olma durumlarını gösteren Kruskal Wallis Test sonuçları.....	35
Tablo 10. İnternette sorun yaşayan öğrencilerin kimden yardım aldığı değişkenine göre sanal zorba/mağdur olma durumlarını gösteren Kruskal Wallis Testi tablosu.....	36
Tablo 11. Öğrencilerin interneti uzun süre kullandığında kimden uyarı aldığı değişkenine göre sanal zorba/mağdur olma durumlarını gösteren Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	37
Tablo 12. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin interneti uzun süre kullandıklarında kimden uyarı aldıklarına göre sanal mağduriyet düzeyini inceleyen Bonferroni testi	38

Tablo 13. Araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorba/mağdur düzeylerinin anne eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis testi	38
Tablo 14. Araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorba/mağdur düzeylerinin baba eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis testi.....	39
Tablo 15. Sanal mağdur olma puanlarının baba eğitim durumlarına göre hangi gruplarda farklılaştığını gösteren Bonferroni testisonuçlarıtablosu.....	40
Tablo 16. Öğrencilerin annelerinin çalışma durumlarına göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi tablosu	41
Tablo 17. Öğrencilerin babalarının çalışma durumlarına göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi	41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. TÜİK 2018 Türkiye’ de Yıllara Göre Hanelerde İnternet Erişim Oranları.....1	1
Şekil 2. Aile Stilleri.....17	17

SİMGELER VE KISALTMALAR

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TDK: Türk Dil Kurumu

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

MMS: Multimedia Messaging Service

EMS: Express Mail Service

DYK: Destekleme ve Yetiştirme Kursları

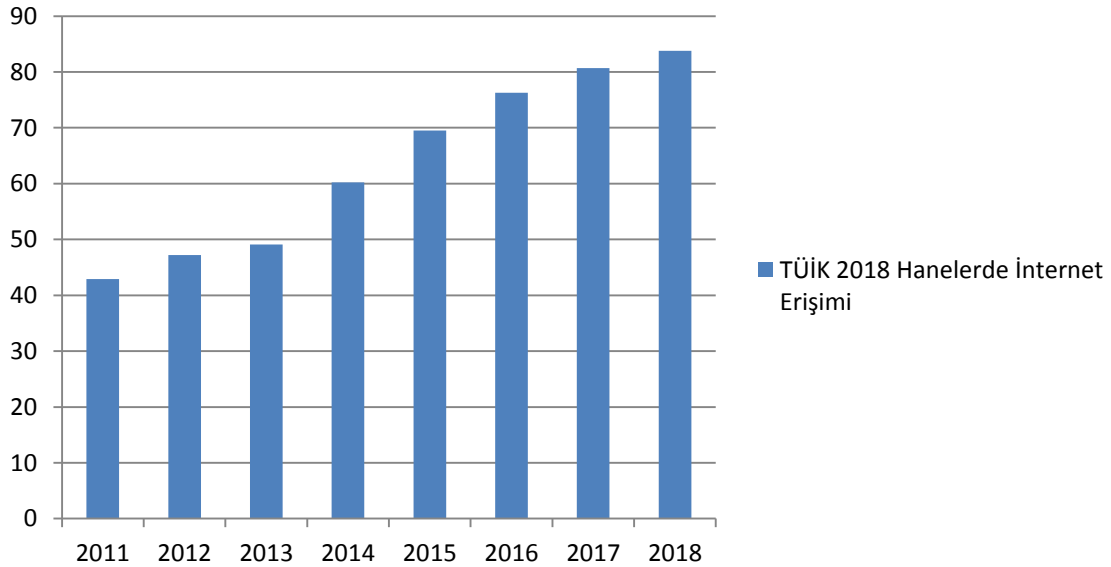
BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Teknolojinin büyük bir hızla değiştiği ve geliştiği dünyada, bu gelişimin etkilerinin her alanda görülmesi olasıdır. Eğitimden, üretime, sağlıktan, iletişime birçok alanda topluma katkı sağlayan internet büyük bir hızla popülerleşip yaygınlaşmaktadır. İnternetin zamandan ve yerden bağımsızlık sağlaması, bilgiye kolay ulaşmada hız kazandırması ise onu insanlar tarafından vazgeçilmez kılmaktadır.

İnternetin kullanımına ait verileri toplayan TÜİK 2018 analizleri incelendiğinde erkeklerin internet kullanım oranının (80.4) kadınların internet kullanım oranına (65.5) göre daha fazla olduğu görülmektedir. Hanelerde internet erişim oranlarının yıllara göre değişimi ise Şeki 1 de ifade edilmiştir.

Şekil 1. TÜİK 2018 Türkiye' de Yıllara Göre Hanelerde İnternet Erişim Oranları

Şekil 1 de Türkiye'nin 2011 den 2018 yıllarına doğru hanelerde internet erişimi istatistikleri verilmiştir. Bu veriler doğrultusunda toplumda internet kullanımının zamanla birlikte büyük bir hızla yaygınlaştığını söylemek mümkündür.

Bireylerin interneti kullanma amaçları birçok araştırma konusu olmuştur. Madell ve Muncer (2004) çocuklar ve ergenler ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin e-posta göndermek/almak (%55), müzik dinlemek (%67), gezinmek (%56) için interneti kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Türkiye' de internet kullanım amaçları ise TÜİK araştırmalarında görülmektedir.

Tablo 1

TÜİK 2018 Türkiye internet kullanım amaçlarının ortalamalarını gösteren tablo.

Kullanım Amaçları	Ortalama
E Posta Gönderme/Alma	44.8
İnternette telefon/video görüşmesi	69.5
Sosyal Medya Kullanımı	84.1
Müzik dinlemek	61.4
Video İzlemek	78.1
Oyun Oynamak	35.3

Tablo 1'e göre Türkiye' de bireyler e posta göndermek/almak (44.8), internette telefon/video görüşmesi yapmak (69.5), sosyal medya kullanmak (84.1), müzik dinlemek (61.4), video izlemek(78.1) ve oyun oynamak (35.3) için interneti kullanmaktadır.

İnternetin sağladığı birçok kolaylığın yanı sıra internetin aşırı ve bilinçsiz kullanımından kaynaklı zararlar da son yıllarda tartışılır hale gelmiştir. İnternet bağımlılığı, obezite, uyku bozuklukları uzun süreli oturmaktan kaynaklı bedensel rahatsızlıklar, sosyal ilişkilerde sorunlar bu tartışmaların konusu olmuştur (Caplan, 2002). Literatüre sanal zorbalık kavramının eklenmesi de bu süreç içinde gerçekleşmiştir.

Sanal zorbalık; bilişim teknolojilerini bilerek ve sürekli insanlara zarar vermek amacıyla kullanmak olarak ifade edilmiştir(Agaston, Kowalski ve Limber, 2007). Erdur-Baker ve Kavşut (2007) Türkiye de yaptıkları araştırmalar sonucunda sanal zorbalık oranını %28, sanal mağdur oranını ise %30 olarak bulgularında ifade etmiştir. Dilmaç (2009) yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin %22.5' inin sanal zorbalık yaptığını, %55.3' ünün ise sanal zarba davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Burada bahsedilen oranlar küçümsenmeyecek düzeydedir.

Bireyin fizyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklı gelişmesinde, davranışlarının şekillenmesinde anne ve babanın rolü çok büyüktür. Yapılan araştırmalarda ergenlerin problemlili internet davranışlarında çocuk-ebeveyn ilişkisinin niteliğinin etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Huang ve ark., 2009). Aile ilişkilerinde güven ilgi ve yakınlık bulan bireylerde ise sağlıksız internet kullanımının azaldığı görülmektedir (Cho ve Cheon, 2005; Lei & Wu, 2007).

Rooij ve van den Eijden (2007) tarafından geliştirilen Ayas ve Horzum(2011) tarafından dilimize uyarlanan İnternet Aile Stili ölçeği kontrol ve yakınlık boyutlarını inceleyerek dört farklı aile stilini belirlemiştir. (Demokratik, müsamahakar, ihmalkar, otoriter).

İnternet aile stilleri ile ilgili alanyazın incelendiğinde; internet bağımlılığı (Canoğulları, Güçray 2017; Çevik, Çelikkaleli, 2010; Ayas,Hozum,2013) problemlili internet kullanımları (Wang ve diğ. 2011), dijital oyun bağımlılığı (Eni, 2017) v.b. gibi değişkenler arasındaki ilişkinin ele alındığı görülmektedir. Fakat internet aile stillerinin sanal zorbalık ile etkileşimini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ortaokul öğrencilerinde aile internet stiline sanal zorbalık ve mağduriyetle etkileşimini incelemektedir.

1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sanal dünya diye tabir edilen internet, gerçek hayatın birçok yansımasını barındırmaktadır. Eğlenceli vakit geçirmek isteyen ya da sosyal hayatının bir kısmını internete taşıyanlar olumsuz tecrübeler edinebilmektedir. Özellikle çocukların ve ergenlerin yaşadığı olumsuz tecrübelerin etkisi daha yıkıcı olabilmektedir. İnternetin bilinçsiz ve kötü niyetli kullanımları sonucu, sanal zorba davranışlara maruz kalan bireylerde intihara kadar varan psikolojik sorunların yanında sanal şiddetin gerçek hayata taşındığı durumlarda söz konusudur. Artan sanal zorba davranışların önüne geçmek üzere yapılması gereken önleme ve müdahale çalışmalarına başlamadan önce sağlıklı olmayan bu davranışın etkenlerini araştırmak kaçınılmazdır. Öğrencilerin sanal zorbalık içeren davranışlar edinmemesi ve

sanal zorbalığa maruz kalmaması için ailelerin sahip olması gereken internet aile stiline belirlenmesi ve araştırma sonuçlarına dayanarak ebeveynlerin bilgilendirilmesine katkı sağlayacak nitelikte olması bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Bu araştırma;

- ortaokul öğrencilerinin internet kullanımlarıyla alakalı durumlarını, sanal zorbalık ve sanal mağduriyet yaşantılarını ele aldığından güncel,
- internet aile stili ve birçok değişken açısından, sanal zorba/mağdur durumlarını inceleyip etken faktörleri ortaya çıkarması bakımından gerekli,
- sanal zorbalık ve mağduriyete zemin hazırlayan faktörleri belirleyerek bundan sonraki önleme ve müdahale çalışmalarına önerilerde bulunması açısından işlevsel,
- sanal zorbalık ve mağduriyetin, internet aile stilleri ile arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir çalışma olmadığından ötürü özgün, olduğu ifade edilebilir.

1.3.Problem Cümlesi

Ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık ve mağduriyet internet aile stillerine göre farklılık göstermekte midir?

1.4.Alt Problemler

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır

1-Ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık;

- a) cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- b) öğrenim gördüğü sınıf seviyesine göre farklılık göstermekte midir?
- c) evde internet erişimi olması durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- d) internete nereden bağlandığına göre farklılık göstermekte midir?
- e) internette bir sorun yaşadığında kimden yardım aldığına göre farklılık göstermekte midir?
- f) interneti uzun süre kullandığında kimden uyarı aldığına göre farklılık göstermekte midir?
- g) anne eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- h) baba eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- i) anne çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- j) baba çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?

2-Ortaokul öğrencilerinde sanal mağduriyet;

- a) cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- b) öğrenim gördüğü sınıf seviyesine göre farklılık göstermekte midir?
- c) evde internet erişimi olması durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- d) internete nereden bağlandığına göre farklılık göstermekte midir?
- e) internette bir sorun yaşadığında kimden yardım aldığına göre farklılık göstermekte midir?
- f) interneti uzun süre kullandığında kimden uyarı aldığına göre farklılık göstermekte midir?
- g) anne eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- h) baba eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- i) anne çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- j) baba çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?

1.5.Sınırlılıklar

Araştırma verileri Bolu İli Merkez İlçeye bağlı 5 ortaokulun 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileriyle ve kullanılan ölçekler ile sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Sanal Zorbalık: Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kasti bir şekilde başkalarına sürekli zarar vermek.

İnternet Aile Stili: Ailelerin çocuklarına yönelik, internet kullanımıyla ilgili sahip oldukları tutum ve davranışların tümü.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2.1.1. Sanal Zorbalık

Teknolojideki gelişim sonucu toplum hayatında birçok değişiklik meydana gelmekte, yeni kavramlar oluşmaktadır. Bahsedilen yeni kavramlardan biri de sanal zorbalıktır. Zorbalık konusuyla ilgili tanım geliştiren ilk araştırmacılardan olan Olweus (1993) okullarda zorbalık konulu çalışmasında zorbalığı; bir ya da daha çok kişinin kendinden daha güçsüz kişilere tekrarlayan biçimde yaptıkları saldırganca davranışlar olarak tanımlamıştır. Arkadaşlar arası şakalaşmalar ve takılmalar zorbalık olarak adlandırılmaz ancak bu davranışlar maruz kalan kişinin uyarı ve itirazlarına rağmen tekrarlanıyorsa, mağdurda olumsuz etkiler oluşturuyorsa zorbalık olarak değerlendirilmektedir (Olweus ve Sue, 2008). Özellikle 2000' li yıllara gelindiğinde akran zorbalığının yeni bir boyutu olan sanal zorbalık ile ilgili araştırmalar yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalara bakıldığında sanal zorbalık ile ilgili tanım geliştirenlerden biri olan Willard (2007) sanal zorbalığı, dijital teknolojiyi kullanarak insanlara rahatsız edici mesajlar göndermek veya sosyal saldırganlık yapmak olarak tanımlamıştır. TDK (2019) zorba kavramını, gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse olarak tanımlamakta, zorbalık kavramını ise zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik olarak belirtmektedir. Belsey (2008) sanal zorbalığı, bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanmasıdır, şeklinde açıklamıştır. Beran ve Li (2005) sanal zorbalıktan bahsederken Belsey (2008) in tanımına ilave olarak, cep telefonları, çağrı cihazları, e-posta, anlık ileti gibi çeşitli dijital unsurlara dikkat çekmiştir. Tokunaga (2010), birçok sanal zorbalık tanımını birleştirmiş ve sanal zorbalığı “ elektronik araçlar ya da dijital teknolojiler aracılığıyla, bireylerin ya da grupların başka birini rahatsız etmek veya zarar vermek niyetiyle, düşmanca ve saldırganca mesajlarla, tekrarlı iletişim kurarak gösterilen bir davranış” olarak tanımlamıştır. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) sanal zorbalığın geleneksel zorbalıkla birbirine benzediğini ifade etmiş, temel farkın, sanal zorbalıkta internet ve cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleştiği bilişim teknolojilerinin araç olarak kullanılması olduğunu belirtmiştir.

Zorbalık ile ilgili yapılan genel tanımlara baktığımızda vuku bulan saldırganca davranışta “tekrar” , “güç dengesizliği”, “kasıt” unsurlarına dikkat çekilmiştir. Gerçek yaşam zorbalığı ve sanal zorbalık karşılaştırıldığında sanal zorbalığın etkilerinin daha yıkıcı olduğu görülmektedir. Sanal mağdurlar kendilerine yapılan saldırının kim tarafından geldiğini bilmedikleri için yeterli düzeyde müdahale edememektedir. Ayrıca sanal zorbanın saldırganca davranışta kullandığı yöntem (çoklu kişiye e-posta göndermek, fotoğraf veya videonun internette paylaşılması gibi.) sebebiyle sanal zorbalığa kısa zamanda çok sayıda kişi şahit olmakta buda saldırının yıkıcı etkisini daha da arttırmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2013).

2.1.1.1. Sanal Zorbalık Türleri

Yaygınlaşan bir sorun haline gelen sanal zorbalık olaylarına önlem ve müdahale niteliğinde çalışmalar gerçekleştirebilmek için sanal zorbalığın daha iyi anlaşılması ve her yönüyle değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda “Sanal zorbalık nasıl yapılır?”, “Görülme biçimleri nelerdir?” sorularına yanıt aranmalıdır. Kullanılan teknolojiye ve eylemlerin içeriğine göre sanal zorbalık davranışları sınıflandırılmıştır. Willard (2006)’ a göre sanal zorbalık davranışları 8 grupta incelenmektedir. Diğer araştırmacılara çıkış niteliğindeki bu gruplama birçok yerli ve yabancı araştırmacıya kaynak olmuştur.

Willard’ ın Sanal Zorbalık Türleri

Kışkırtma(flaming):Sohbet odaları ya da yazışma uygulaması olan e-oyun gibi çevrimiçi platformlarda karşı tarafı kışkırtan, hakaret içeren öfke ve şiddet duyguları uyandıran mesajlaşmalar bu kategori altında incelenmektedir.

Taciz (Harassment): İletişim teknolojilerini kullanarak bir kişiyi sürekli taciz etme davranışdır. Mağdurun mail gelen kutusunda hakaret içeren onlarca e-posta bulması ya da telefonuna her baktığında taciz niteliğinde mesajlarla karşılaşması bu tür sanal zorbalığa örnektir. Burada dikkat çeken kavram “sürekliliktir”.

İtibarsızlaştırma-İftira (Denigration):Bir kişi hakkında yalan yanlış söylentiler çıkarmak bunu yaparken bilişim teknolojilerini kullanmaktır. Burada sanal zorba doğrudan mağdurla iletişime geçmez, mağdurun arkadaşlarıyla veya çevresiyle mesaj, eposta ya da bir web sitesi üzerinden iletişime geçer. Temel amaç kurbanın itibarını zedelemek utandırıcı dedikodu yaymaktır.

Kimliğe Bürünme (Impersonation):Kişinin dijital hesaplarının parolasını ele geçirerek onun kimliğine bürünme ve o kişiye zarar verici faaliyetlerde bulunmaktır.

İfşa (Outing):Mağdurun utanmasına sebep olacak kişisel bilgi, resim, video veya mesajlaşmanın diğer insanlar tarafından görülebilecek, kamuya açık dijital ortamlarda paylaşılması olarak tanımlanmıştır.

Kandırma (Trickery):Samimi ya da arkadaşça görünüp aldatmaca yoluyla mağdurdan özel bilgilerini almak ve insanlara yaymak amacıyla yapılan sanal zorbalık türüdür.

Dışlama(Exclusion):Kişinin kasti olarak çevrimiçi ortamlardan çıkarılması, engellenmesi olarak tanımlanan sanal zorbalık davranışıdır. Sohbet odalarından atmak internet üzerinden oynanan oyunlara almamak kurbanı yalnızlaştırarak psikolojik şiddet uygulamak temel düşüncedir.

Siber Takip (Cyberstalking):Mesaj ve e-posta gibi iletişim teknolojilerini kullanarak kurbanı korkutmak amaçlı tehdit ve gözdağı vermek, bu yolla kişide güvenlik endişesi yaratmak şeklinde görülen sanal zorbalık türüdür.

Kowalski ve diğerleri (2012), Willard'ın (2006) 8 ayrı başlıkta grupladığı sanal zorbalık türlerine, **cinsel içerikli mesajlaşma (sexting)** ve **saldırı anının kameraya çekilmesi (happy slapping)** gibi 2 sanal zorbalık türü daha eklemiştir.

Türkiye de sanal zorbalık türlerini sınıflandırmaya yönelik çalışmalar yapan Arıca (2011) sanal zorbalık türlerini 2 gruba ayırmıştır.

Elektronik zorbalık (electronic bullying): Kişilere veya kurumlara ait web sitelerine, yazılımlara saldırı olarak açıklanır. Amaç bahsi geçen sistemi kullanılamaz hale getirmektir. Burada zorba üst düzey teknik bilgisine sahiptir.

Elektronik iletişim zorbalığı (e-communication bullying):Sanal zorbalığın doğrudan mağdurun şahsına, psikolojisine yönelik yapılmasıdır. Sanal ortamda kişiye ait bilgileri izinsiz yayma, dedikodu çıkarma, alay etme gibi rahatsız edici davranışları içerir.

2.1.1.2 Sanal Zorbalıkta Kullanılan Araçlar

Sanal zorbalıkla ilgili geliştirilen tanımlarda dikkat çeken noktalardan biri zorbalığın dijital araçlarla gerçekleştirilmesidir. Sanal zorbalık bu özelliği ile geleneksel zorbalıktan ayrılmakta ve zorbalığın etkisini arttırmaktadır. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde sanal zorbalıkta kullanılan araçların belirli başlıklar altında irdelendiği görülmektedir. (Smith ve diğerleri, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006; Li, 2007; Ybarra ve diğerleri, 2006; Slonje ve Smith, 2008; Huang ve Chou,2010; Ayas ve Horzum, 2012)

Anlık Mesajlaşma

Msn, Messenger, WhatsApp gibi yazılımlar aracılığıyla kişilerin listelerinde yer alan insanlarla yazılı yada görüntülü konuşma imkanı bulunduğu platformlardır. Kullanıcılar listesinde yer almayan, tanımadığı kişileri de listesine ekleyebilir ve mesajlaşabilir. Sanal zorba anlık mesajlaşma uygulamalarını kullanarak mağdura istenmeyen, tehdit ya da hakaret içerikli mesajlar göndermektedir. Bunu yaparken başkalarına ait profilleri kullanabilmektedir (Kowalski, Limber, Agatson, 2008)

Tüm bunların yanında sanal zorba mağdura ait kullanıcı isimleriyle başkalarına mağduru rencide edecek video-resim gönderebilmekte, mağdurun ağzından sohbet başlatarak insanları istenmeyen durumlara sürükleyebilmektedir. Ayas ve Horzum (2012), Ybarra ve diğerleri (2006) yaptıkları araştırmalarda anlık mesajlaşma uygulamalarını sık kullanan bireylerin sanal zorba davranışlara maruz kalma riskini fazla taşıdığını belirtmişlerdir.

Sosyal Paylaşım Siteleri

Sosyal paylaşım siteleri bireyin sosyal bağlarını geliştirdiği ve yeni sosyal bağlar edinmesini sağlayan web tabanlı uygulamalardır. Kişi kendine ait oluşturduğu profilde ilgi alanlarını, herhangi bir konu hakkındaki düşüncesini, hayatına dair fotoğrafları veya videolarını bu uygulama sayesinde kişiler listesiyle paylaşabilir. Sosyal hesabının kimler tarafından görüntülenebileceği ise kişinin tercihlerine bağlıdır.

Sanal zorbanın sosyal paylaşım sitelerinde sahte hesap açması zor değildir. Mağdura ait fotoğrafı herhangi bir yerden ele geçiren sanal zorba mağdurun bilgileriyle bir hesap açabilir ve mağdurun ağzından başkalarıyla iletişime geçebilir. Türkiye’de facebook, twitter ve instagram en çok tercih edilen sosyal paylaşım uygulamalarıdır. Mesch (2009) yaptığı araştırmada, sanal mağdurların en sık ziyaret ettiği uygulamaların sosyal paylaşım siteleri ve youtube olduğunu ifade etmiştir.

Elektronik Posta (e- posta)

E- posta, başkalarına ileilmek istenen mesajlara yazı, resim, video gibi materyalleri de eklememizi sağlayan gmail, outlook ve yahoo gibi çeşitli servis sağlayıcıların bir hizmetidir. E- posta eş zamanlı olmayan bir iletişim aracıdır ve aynı anda yüzlerce kişiye ileti gönderimine olanak sağlar. Zorbaların kimliklerini açık etmeden bir hesap açabilmesi ve yakalanma korkularının olmaması mağdurlara zararlı ve tehdit içeren mesajlar gönderirken bu yolu seçmelerine neden olmaktadır. Tek bir tuşla mağdura ait zorbalık unsuru materyalin yüzlerce kişiye gönderilmesi ise sanal zorbalığın etkisini daha da

arttırmaktadır. Li (2007) araştırmasında sanal mağdurların %27.3' ünün e posta yoluyla zorbalığa maruz kaldığını bulmuştur. Akbulut ve Erişti (2011) tarafından yapılan araştırmada sanal mağdurlar en çok e posta ve anlık mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla taciz ve tehdit edildiklerini belirtmişlerdir.

Sohbet Odaları

Sohbet odalarında yazılı iletişimin yanında sesli ve görüntülü iletişimde yapılabilmektedir. Anlık mesajlaşma gibi senkron iletişimin gerçekleştiği uygulamada her türlü konu hakkında sohbet edilebilir. Sohbet odasındaki bireyler bir kişiyi sohbet odasına davet ederken başka bir kişiyi sohbet odasından dışlayabilir. Bu durum Willard (2007)' in sanal zorbalık türlerinde “dışlama” başlığı altında detaylandırılmıştır.

Sohbet odalarında yapılan sanal zorbalık davranışlarına, mağdurun izni olmadan cinsel içerikli konuşmalar yapmak, mağdurun şahsına ve düşüncelerine hakaret etmek, iftira atmak örnek olarak gösterilebilir.

Bloglar

İngilizce “web” ve “log” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan terim kişilerin üstün teknik bilgisine ihtiyaç duymaksızın kendi bilgi ve tecrübeleriyle web sitelerinde içerik paylaştıkları çevrimiçi uygulamaları ifade eder. Web günlüğü olarak da adlandırılan bu uygulamalarda kişi düzenli olarak içerik paylaşır ve diğer insanların bu içeriklerle ilgili yorumlar aracılığıyla geribildirim yapmasını ister. Ancak kişiler takip ettiği bloglarda istenmeyen veya hakaret içerikli yorumlar paylaşabilmektedir (Willard 2007). Bu istenmeyen yorumlarda kişilerin dış görünümüne, cinsel tercihlerine ve zekasına yönelik saldırılar ve hakaretler yer almaktadır.

Metin Mesajları

Metin mesajları bir telefonda başka bir telefona gönderilebileceği gibi bir bilgisayardan bir telefona da gönderilebilmektedir. SMS olarak adlandırılan kısa mesajlarda sanal zorba, mağdura zorbalık unsuru içeren mesajı defalarca gönderebilmektedir. Yazılı mesajların yanı sıra ses ve animasyon içeren EMS (Express Mail Service), görüntülü, fotoğraflı ve videolu mesaj içeren MMS (Multimedia Messaging Service) göndermekte mümkündür (Willard, 2007).

Çevrimiçi Oyunlar

Birey çevrimiçi oyunları tek başına bilgisayara karşı oynayabileceği gibi başka oyuncularla karşılıklı da oynayabilmektedir. Bazı çevrimiçi oyun uygulamalarında ise oyuncular bir araya gelerek bilgisayara karşı oynayabilmektedir. Bu çevrimiçi oyunların kimisi oyun esnasında oyuncuların anlık iletişimine imkan sağlamaktadır. Bireylerin takma isimle yer aldığı oyunlarda kimliğin anonimliği iletişimin saldırgan ve tehditkar bir boyuta taşınmasına zemin hazırlamaktadır.

2.1.1.3. Sanal Zorbalığın Yaygınlığı

Cep telefonu, bilgisayar ve internetin özellikle çocuklar ve ergenler tarafından aşırı ve bilinçsiz kullanımı dünya genelinde bir sorun haline gelen sanal zorbalığın yaygınlaşmasında büyük rol oynamaktadır. Bu yaygınlığa ilişkin çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalara rastlamak mümkündür.

Kanada’ da 264 ilköğretim öğrencisiyle gerçekleşen bir çalışmada öğrencilerin yaklaşık yarısının sanal mağdur, dörtte birinin ise sanal zorba olduğu belirtilmiştir. Aynı araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptığı saptanmıştır (Li 2005).

Amerika’ da Kowalski ve Limber (2007) tarafından 3767 öğrenci ile sanal zorbalık olaylarının sıklığı incelenmiş, katılımcıların %4 ünün sanal zorba, %11 inin sanal mağdur, % 7 sinin ise hem zorba hem mağdur olduğu ifade edilmiştir. Sanal zorbalık olaylarında kullanılan en yaygın yöntemler ise anlık mesajlaşma, sohbet odaları ve e-posta olarak belirtilmiştir. Patchin ve Hinduja (2006) benzer konulu bir araştırmada katılımcıların %11’ inin hayatları boyunca en az bir kere sanal zorbalık yaptığını, %30’ unun en az bir kere sanal zorba davranışlara maruz kaldığını, %47’ sinin ise sanal zorbalığa tanık olduğunu aktarmıştır.

İsveç’te Slonje ve Smith (2008) katılımcılarını 12-20 yaş aralığından seçtiği araştırmada bireylerin %11.9’ unun sanal zorba olduğunu, %17.6’ sının ise sanal zorba davranışlara maruz kaldığını ifade etmiştir. Belçika’ da benzer konulu bir araştırmada Vandebosch ve Van Cleemput (2008) araştırmaya katılan katılımcıların %18’inin sanal zorba, %12’ sinin sanal mağdur olduğunu bulmuştur.

İngiltere’ de yaşları 11-16 arası değişen 625 öğrenci ile yapılan bir çalışmada sanal zorbalığın en yaygın yönteminin telefonla arama, mesaj atma, anlık mesajlaşma olduğu bulunmuştur (Smith ve ark. 2008). Finlandiya’ da 2215 ergen katılımcının araştırmaya

katılmasıyla elde edilen bulgulara göre öğrencilerin %7.4' ü sanal zorbalık yapmış, % 4.8 i sanal zorba davranışlara maruz kalmıştır. Katılımcıların %5' lik dilimi ise hem zorbalık yapmış, hem de sanal zorbalık mağduru olmuştur (Sourander ve arkadaşları, 2010).

İtalya, İngiltere ve İspanya ülkelerinden 5862 katılımcıdan elde edilen veriler doğrultusunda yürütülen bir araştırmada zorbalık türleri doğrudan zorbalık, dolaylı zorbalık, cep telefonu zorbalığı ve internet zorbalığı olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma bulgularında cep telefonu zorbalığının en yaygın olduğu ülke İtalya, internet zorbalığının en yaygın olduğu ülke ise İspanya olarak belirtilmiştir(Ortega ve diğerleri 2012).

Türkiye de sanal zorbalığın yaygınlığına yönelik araştırmalar incelendiğinde Dilmaç(2009) öğrencilerin % 22.5' inin hayatları boyunca en az bir kere sanal zorbalık yaptığını, %55.3' ünün ise en az bir kere sanal zorba davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Ayas ve Horzum (2012) ortaokul öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumlarını incelediği çalışmada katılımcıların %11.6' sının sanal zorba, %18.6' sının sanal mağdur olduğunu saptamıştır. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) sanal zorbalık türleri içinde en yaygın olanları; sohbet odasından atmak, çevrimiçi hakaret etmek ve web kamerasıyla özel hayatın ihlaline yönelik saldırıda bulunmak şeklinde sıralamıştır. Arıcak (2009) üniversite öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmasında öğrencilerin %19.7' sinin sanal zorbalık yaptığını, %54' ünün yaşamları boyunca en az bir kere sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Manap (2012) Samsun ilinde ortaokul öğrencileriyle yaptığı araştırmasında sanal zorbalığın erkek öğrencilerde kız öğrencilerden daha yaygın olduğunu, sınıf seviyesi yükseldikçe sanal zorbalık olaylarının arttığını ifade etmiştir. Serin (2012) İstanbul ilinde öğretmen, öğrenci ve idarecilerden oluşan geniş bir katılımcı kitlesiyle yaptığı araştırmasında okul yöneticilerinin %53.2' sinin, öğretmenlerin ise %47.6' sının sanal zorbalık kavramını duyduğunu belirtmiştir.

2.1.1.4 Sanal Zorba ve Sanal Mağdurun Kişilik Özellikleri

Sanal zorbalık olaylarında çeşitli roller bulunmaktadır. Bu roller; sanal zorba, sanal mağdur, hem zorba hem mağdur ve seyirciler olarak farklılaşabilmektedir (Kavuk,2016). Kimi sanal zorbalık olaylarında roller çok net olmayabilir. Kişi bir olayda sanal zorbalığa maruz kalırken başka bir olayda sanal zorba kimliğe bürünebilmektedir.

Bireylerin sanal zorbalık düzeyleri temel alınarak, zorba ve mağdurların yaygın olan ortak özelliklerini belirlemeyi amaçlayan birçok çalışma (Olweus, 1999; Coloroso, 2003; Banks, 1997; Smith ve Brain, 2000; Çelik ve diğerleri, 2012; Topçu, 2008; Ybarra and Mitchell,

2004; Walker, 2010; Rigby 2013;Kowalski ve diğeri, 2012; Ayas ve Horzum, 2011; Peren ve Alsaker, 2006; Boulton ve diğeri, 1999; Hanish ve Guerra, 2000) yapılmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre sanal zorba ve sanal mağdurlara ait özellikler belirtilmiştir.

Sanal Zorbaların Kişilik Özellikleri

Olweus (1999) göre zorba kişi; kendi istediklerini yapan, diğeri öğrencileri bastıran, öfkeli, saldırgan, empati yetenekleri düşük, fiziksel anlamda diğerilerinden güçlü olandır. Olweus' un bahsettiği fiziksel güç sanal zorbalıkta teknolojiyi kullanma becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbaların kişilik özelliklerini sıralamak isteyen diğeri araştırmacılar, zorbaların sadece kendi duygularıyla ilgilendiklerini, sosyal zekalarının yüksek olduğunu fakat bunu anti-sosyal davranışlarla başkalarına zarar vermek amaçlı kullandıklarını, empati becerilerinin düşük olduğunu belirtmişlerdir (Coloroso, 2003; Banks,1997; Smith ve Brain, 2000).

Topçu (2008)' nun farklı okul tiplerine göre sanal zorbalık deneyimlerini incelediği araştırmasında empati kurma yeteneği ile sanal zorbalık davranışı arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu çalışmada empati yeteneği yüksek bireylerde sanal zorbalık davranışı az, empati kurma yeteneği düşük bireylerde sanal zorbalık davranışı fazla bulunmuştur.

Yapılan araştırmalar bireylerde sorumluluk duygusunun değişimi ile sanal zorbalık davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ileri sürmektedir. Çelik ve diğeri (2012) sanal zorba ve mağdurların kişilik özelliklerini beş faktörlü kişilik kuramına göre incelemişlerdir ve sorumluluk duygusu fazla olan bireylerde sanal zorbalığın az, duygusal dengesizliği fazla olanlarda sanal zorbalığın fazla olduğu tespit edilmiştir.

Ybarra and Mitchell(2004), Walker (2010), Rigby (2013) zorbaların aile hayatını ve ebeveyn ilişkilerini incelediği araştırmalarda; zorbaların ebeveynleriyle güvensiz bağlanma geliştirdiklerini, bu bireylerin ebeveyn denetimlerinin çok zayıf olduğunu, aileleri tarafından ihmal edilmiş, fiziksel ya da duygusal şiddete maruz kalmış olma ihtimallerinin zorba olmayan bireylere göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Sanal zorbaların kişisel özelliklerine yönelik yapılan diğeri araştırmalarda; sanal zorbaların madde kullanımına yatkın oldukları, internet kullanım sürelerinin uzun olduğu gözlenmiştir (Ybarra, Espelage ve Mitchell,2007).

Sanal Mağdur Kişilik Özellikleri

Sanal zorba davranışlara maruz kalan bireylerin genel özelliklerini araştıran Kowalski ve diğerleri (2012) mağdurların çevrimiçi platformlarda çok vakit geçirdiklerini, birden fazla sosyal medya profiline sahip olduklarını, internette olması gerekenden fazla kişisel bilgi paylaştıklarını ve yüksek kaygı düzeyi, düşük öz saygı sahibi olduklarını belirtmiştir. Sanal zorbalığa maruz kalan bireyler yaşadığı olumsuz deneyim nedeniyle psikosomatik belirtiler göstermekte, kendilerini huzursuz, kızgın ve üzgün hissetmekte. Çoğu sanal mağdurun içe kapanık bir tutum sergilediği ve yaşadığı durumu çevresiyle paylaşmadığı görülmektedir (Ayas ve Horzum, 2012). Bunların tümünün yanında düşük akademik başarı gösteren ergenlerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma ihtimalini diğer bireylere göre daha fazla taşıdığı alanyazın tarafından desteklenmektedir (Yılmaz, 2011). Patchin (2013) e göre birey telefonda ya da internette yaptıkları hakkında konuşmak istemiyor, aniden telefonundan ve bilgisayarından uzaklaşıyor, bıkkın, içe kapanık bir duygu durumu yaşıyorsa sanal zorba davranışlara maruz kalıyor olabilir (Akt: Kavuk 2016).

2.1.1.5 Sanal Zorbalığın Nedenleri

Üzölmek, öfkelenmek, intikam hissi içinde olmak insan doğasına tabi duygulardır. Saldırganlık ise bu gibi duygularla baş gösteren bir davranış şeklidir. Bu noktada zorbalığın sanal boyutta vuku bulma nedenleri araştırıldığında birçok neden sıralamak mümkündür.

Sanal dünyanın yeterince denetlenmemesi, anonimlik ve zorbalık unsuru materyalin dijital ortamda hızla yayılması, zorbanın bilişim teknolojilerini kendine araç olarak seçmesinde büyük bir etkidir. Çiftçi (2010) zorbanın, gerçek yaşamda yapmaktan çekindiği davranışı kimliğini gizleyerek sanal ortamda gerçekleştirebildiğini, sanal ortamda zorbalık davranışlarını daha korkusuzca yaptığını ifade etmiştir. Zorbalık unsuru materyalin bir kere paylaşılması durumunda ise materyalin erişime engellenmesinin çok güç olması, kontrolsüzce hızlı bir şekilde yayılması zorbalık eyleminin sürekliliğini sağlamakta ve zorbalığın şiddetini arttırmaktadır (Lenhart, 2007). Çocuğun sanal ortamda vakit geçirdiği platformların ve içeriklerin ebeveynler tarafından yeterince denetlenmemesi de sanal ortamın yapısına yönelik zorbalık nedenleri arasında belirtilmektedir (Kowalski ve diğ, 2008; Lenhart,2007).

Bireyleri zorbalığa yönlendiren diğer faktörlere bakılınca “intikam almak, zorbalık yaparak eğlenmek ve popülerlik kazanma yarışı” birçok araştırmacının ortak bulgusu haline

gelmiştir (Yaman ve Paker, 2012; Şahin, 2012; Mishna ve arkadaşları, 2010). Yaman ve Peker (2012) lise öğrencileriyle bireysel görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerde öğrencileri sanal zorbalık yapmaya iten nedenleri araştırmıştır. Araştırmacılar verilen cevapları değerlendirdiğinde öğrencilerin daha çok “arkadaşları da bu tür eylemler yaptığı için”, “can sıkıntısını gidermek için” ve “intikam almak için” sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir.

Zorbalığı bir eğlence olarak düşünen bireyler fiziksel veya zihinsel engeli olan, akranlarına göre farklı görünüşe sahip, kendini savunma becerisi yetersiz kişileri kendine kurban olarak seçmektedir. Olweus bu özelliklere sahip olmanın zorbalığa maruz kalma nedenleri arasında sayılabileceğini belirtmiştir.

2.1.2. Aile Stilleri

Birey doğduğu andan itibaren sosyal çevresi ile etkileşim içindedir. Etkileşimin en yoğun olduğu sosyal çevre ise ailedir. Çocuğun doğduğu, büyüdüğü aile ortamı ve bu ailedeki iletişimin niteliği kişilik gelişimine büyük katkı sağlar. Bireyin toplum ile uyumlu, dışadönük, bağımsız ve etken kişilik özelliklerini kazanmasında ise ebeveynlik tarzı en büyük yordayıcıdır.

2.1.2.1. Aile Stillерinin Sınıflandırması

Alanyazında aile stillerine ilişkin birçok sınıflandırma mevcuttur. Türkiye de aile stilleriyle ilgili ilk çalışmayı yapanlardan olan Kuzgun 1972 de 3 tip ana baba tutumu belirlemiştir. Demokratik, ilgisiz ve otoriter olarak adlandırılan ana-baba tutumları ailelerin çocuklarına karşı gösterdiği sevgi ve kontrol (denetim) davranışları temel alınarak sınıflandırılmıştır (aktaran Kuzgun ve Eldeklioğlu, 1999)

Yavuzer (1986) ‘Ana Baba ve Çocuk’ adlı kitabında ana baba stillerine ait tutumları;

Aşırı baskıcı ve otoriter tutum,

Aşırı hoşgörölü tutum-çocuk merkezci,

Dengesiz ve kararsız tutum,

Aşırı koruyucu tutum,

Güven verici-hoşgörölü tutum olarak gruplandırmıştır.

Örgün (2000) ana-baba stillerinin benlik saygısı ve atılganlık değişkenleriyle arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ana-baba tutumlarını 5 gruba ayırmıştır. Bunlar;

demokratik ana baba tutumu, aşırı koruyucu ana baba tutumu, baskıcı ve otoriter ana baba tutumu, reddedici ana baba tutumu ve tutarsız ana baba tutumudur.

Sezer(2010) ana baba tutumlarını; demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter olmak üzere 3 başlıkta ele almıştır. Bireyin sosyal çevre ile uyumlu sağlıklı kişilik gelişimi için ideal ana baba tutumunun demokratik aile tutumu olduğunu belirtmiştir. Koruyucu-istekçi ebeveyn tutumu sergileyen ana-babalar, çocuğun kendi yaşantılarıyla tecrübe kazanmasına fırsat tanımaz, çocuğun yapabileceklerinin çoğunu kendileri yaparak, aşırı müdahaleci bir tavır sergilerler. Bu durum çocukta özgüven problemlerine ve başkalarına bağımlı kişilik yapısına neden olmaktadır.

Aile stillerinden en bilineni Diana Baumrind tarafından geliştirilen aile sınıflandırmasına ait ebeveyn stilleridir. Baumrind (1971) madde bağımlılığı ve ebeveyn ilişkilerini inceleyen araştırmasında 4 tip aile stili belirlemiştir. Bunlar ihmalkar, demokratik, müsamahakar ve otoriter aile stilleridir. Valcke ve diğerleri (2010) Baumrind' in aile stillerinden yola çıkarak internete yönelik aile stillerini alanyazına kazandırmıştır. Sınıflandırmada temel alınan nokta ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin yakınlık(ilgi) ve kontrol (denetim) boyutlarıdır. Bu boyutlardan biri olan aile yakınlığı ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimin niteliğini ifade eder. Yüksek aile yakınlığı sergileyen ebeveynler çocuklarının isteklerini dikkate alır, onları dinler ve bakış açılarını anlamaya çalışırlar (Valcke ve diğ. 2010).

Bir diğer boyut aile kontrolüdür. Bu boyut interneti kullanırken getirilen kurallar ve tedbir düzeyini ifade eder. Avrupa Görüş Araştırma Grubunun yaptığı bir çalışmada ebeveynlere çocukları için internete yönelik uyguladıkları kurallar ve aldıkları tedbirler sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda en yaygın kontrol uygulamaları aşağıda maddelenmiştir.

Çocuğun gelişim dönemine uygun olmayan web sitelerini ziyaret etmesine izin verilmiyor.

İnternette geçirdiği zaman için süre kısıtlaması uygulanıyor.

İnternette kişisel bilgi paylaşılmaması yönünde uyarılar yapılıyor.

İnternet üzerinden tanıdığı kişilerle buluşmamasına yönelik bilgilendirme yapılıyor.

İnternette zaman geçirirken rahatsız edici bir durumla karşılaşıldığı an ebeveynlerine söylemesi için uyarılıyor.

Sohbet odalarını ziyaret etmesine ve orada yabancılarla konuşmasına izin verilmiyor.

E-posta ve sohbet odalarında kaba bir dil kullanmasına izin verilmiyor. (Akt: Çankaya ve Odabaşı, 2009)

Çocukların internette zaman geçirirken olumsuz deneyimler yaşamasından endişelenen ebeveynler bilgisayara filtre programı kurmak, internet geçmiş kayıtlarını kontrol etmek, süre kısıtlaması getirmek gibi denetim kuralları kullanmaktadır. Sengupta ve Chaudri (2011) çocuğun internetteki etkinliklerinin denetlenmesinde en etkin davranışın bilgisayarı çocuğun yatak odası yerine, ortak alanlardan birinde bulundurmak olduğunu belirtmiştir. Mason (2008) ise ebeveynlerin çocuklarını internetin olumsuz etkilerinden koruyabilmesi için önce ailelerin okuryazar olması gerektiğini ifade etmiştir.

Şekil 1’ de internet aile kontrolü ve internet aile yakınlığı boyutlarına göre aile stilleri gösterilmiştir.

Şekil 2. Aile Stilleri

Demokratik aile stilinde temel prensip çocuğun sorumluluk kazanmasını desteklemektir. Katı kurallar yoktur, uygulanabilir uzlaşmacı kurallar vardır. Çocuğa verilen cezalar ılımlı ve eğitici niteliğe sahiptir. Verilen cezalar ve getirilen kurallarda amaç çocuğu baskılamak değil, sorumluluk duygusunu geliştirmektir (Yörükoğlu, 1998). Demokratik ailelerde sorunlar tartışmaya açıktır ancak son kararı yine ebeveyn verir (Kopko, 2007).

Müsamahakâr ailelerde çocuk ve ebeveynleri arasında yakın bir iletişim vardır. Ancak ebeveynler internet kullanımıyla alakalı muhtemel çatışmalardan kaçındıkları için çocuklarına kuralcı bir tavır sergilemezler. Düşük aile kontrolü, yüksek aile yakınlığı boyutlarının egemen olduğu ailelerde, çocuk internet kullanımı konusunda aktif bir tavır sergilerken ebeveynler pasif rolleri tercih eder (Valcke ve diğerleri, 2010).

Otoriter aileler internet kullanımı ile alakalı baskıcı bir tutum içindedir. Koydukları kurallar katıdır ve tartışmaya açık değildir. Kuralların nedenleri ile alakalı açıklama

yapmazlar ya da çocukların görüşlerini dikkate almazlar (Valcke, 2010). Aile yakınlığı boyutunun düşük düzeyde olduğu ebeveynlik yaklaşımında çocuklara sevgi, koşul ve şartlara bağlı olarak gösterilir. Birey getirilen kurallara uyması veya anne babanın beklentilerini karşılaması durumunda takdir ve onay alır. Ebeveynlerin aşırı korumacı ve müdahaleci tavırlarıyla büyüyen, kendi ile alakalı kararlarda bile söz hakkı tanınmayan çocuklar, yetişkinliklerinde de sürekli başkalarına bağımlı, öz güveni olmayan ve içe kapanık bireyler olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Baumrind' in ebeveynlik sınıflamasına göre, bu tip ailelerde yüksek aile kontrolü düşük aile yakınlığı gözlemlenir.

İhmalkâr ailelerin çocuklarıyla iletişimi yetersizdir. Düşük aile kontrolü, düşük aile yakınlığı tutumunu sergilerler. Çocuklarının nerede ne yaptığıyla ilgilenmez, kayıtsız bir tavır takınırlar (Kopko, 2007). Bu ebeveynlerin sahip olduğu yok sayma eğilimin nedeni çocuklarını psikolojik açıdan reddetmektir. Ebeveynleri ile güvenli bağlanmaya sahip olmayan bireylerin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerini kapsayan hayatlarının tüm evrelerinde anti-sosyal ilişkilere, düşük akademik başarıya, toplumla uyumsuz kişilik yapısı gelişimine diğer bireylerden daha yatkın olduğu görülmektedir.

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Beran ve Li (2007) Kanada da 432 öğrencinin katılımıyla yaptıkları araştırmada öğrencilerin %69' unun sanal zorbalığa tanık olduğunu, %21' inin sanal zorba davranışlara maruz kaldığını, %3' ünün ise sanal zorbalık yaptığını belirtmişlerdir. Araştırmacılar, sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin yaşadığı olumsuz durum karşısında ders başarısının düştüğünü, depresyon ve diğer psikolojik etkileri gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Kowalski ve Limber (2007) 3767 ortaokul öğrencisiyle yaptıkları çalışmada sanal zorbalık düzeylerini ve sanal zorbalık yöntemlerini incelemişlerdir. Öğrencilerin %4' ünün sanal zorba, %11' inin sanal mağdur olduğu belirtilmiştir. Araştırma bulgularına göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kalmakta, erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorba davranışlarda bulunmaktadırlar. Aynı araştırmada sanal zorbalıkta kullanılan bilişim teknolojilerine bakılmış ve zorbalık olaylarının %58,4' ünün msn, %25,5' inin sohbet odaları, %19,1' inin ise elektronik posta aracılığıyla yapıldığı bulunmuştur.

Li (2007) araştırmasında katılımcıların %15' inin sanal zorba, %25' inin sanal mağdur, %52' sinin sanal zorbalık tanığı olduğunu ve sanal zorbaların yaklaşık yarısına yakınının

daha önce sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Mağdurlara zorbanın kim olduğu sorulduğunda %32' si “sınıf arkadaşım”, %11' i “okul dışından biri”, %4' ü tanımadığım biri”, %16' sı ise “hem sınıf arkadaşım hem de okul dışından birileri” diye sorulara yanıt vermiştir.

Erdur-Baker ve Kavşut (2007) 228 lise öğrencisi ile yaptıkları “Akran zorbalığının Yeni yüzü: Siber Zorbalık” isimli çalışmasında ailenin ekonomik durumu, yaş, okul türü, sınıf değişkenlerinin sanal zorba ya da kurban olma ile anlamlı farklılık göstermediğini ifade etmişlerdir.

Slonje ve Smith (2008) İsveç’ te yaşları 12-20 arası değişen 360 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin %2.5’ inin sanal zorba olduğunu bulmuştur. Orta dereceli okullarda lise dengi okullara göre daha fazla sanal zorbalık durumlarının yaşandığını ileri süren araştırmacılar, mağdurların yaşadığı olumsuz durumu ya arkadaşlarına söylediğini ya da hiç kimseyle paylaşmadığını tespit etmişlerdir. Mağdurları en çok etkileyen zorbalık yöntemlerinin ise cep telefonu zorbalığı ve resim-video zorbalığı olduğunu belirtmişlerdir.

Arıcak (2009) yaşları 18-22 arasında değişen 695 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada, sanal zorbalık ve psikolojik belirtileri incelemiştir. Araştırmasında katılımcıların %19,7’ sinin yaşamları boyunca en az bir defa sanal zorbalık yaptığını ve %54’ ünün sanal zorba davranışa maruz kaldığını belirtmiştir.

Huang ve Chou (2010) internet temelli iletişim kaynaklarının sanal zorbalık açısından değerlendirildiği çalışmada sanal zorbalıkta kişilere ait rolleri; izleyiciler, sanal zorbalılar ve sanal mağdurlar olarak sınıflamışlardır. Sanal zorbalık olaylarında en yaygın kullanılan aracın anlık mesajlaşma araçları, en yaygın sanal zorbalık türlerinin ise sırasıyla; alay etme, siber tehdit, çevrimiçi taciz, söylenti çıkarmak olduğunu ifade etmişlerdir.

Hinduja ve Patchin (2010) Amerika’ da 1963 ortaokul öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği “Zorbalık, Siber Zorbalık ve İntihar” konulu çalışmada Öğrencilerin %30’ unun sanal mağdur olduğunu bulmuşlardır. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, zorbalığa maruz kalmayan öğrencilere göre daha fazla intihar düşüncesi edindiklerini belirtmişlerdir.

Horzum ve Ayas (2011) lise öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerini okul türü ve cinsiyet açısından incelediği çalışmada 334 lise öğrencisi ile çalışmışlardır. Araştırmanın neticesinde sanal zorbalık davranışı gösterme ve sanal zorba davranışlara

maruz kalma değişkenleri cinsiyet ile anlamlı farklılık göstermiştir. Araştırmanın bulgularında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden fazla sanal zorbalık yaptığı ve sanal zorba davranışlara maruz kaldığı belirtilmiştir. Okul türü açısından zorbalık davranışları incelendiğinde özel liselerde ve sınavla alınan liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin diğer liselere oranla daha fazla sanal zorba davranışlar sergilediği tespit edilmiştir.

Horzum ve Ayas (2012) ilköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumlarını incelediği çalışmada, cinsiyetin sanal zorba davranışlara maruz kalma ile ilişkili olmadığını bulmuşlardır. Sanal mağdur öğrencilere hangi teknoloji kanallarında zorbalığa maruz kaldıkları sorulduğunda; %34.7' si sohbet odalarında, %27.6' sı sosyal ağlarda, %7.1' i cep telefonunda, %8.5' i e-posta üzerinden, %20,5' i web siteleri ve forum sitelerinde sanal zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir. Mağdurların büyük bir bölümü evlerindeyken, tanımadıkları kişiler tarafından sanal zorbalığa uğradıklarını belirtmiştir. Araştırmacılar öğrencilerin %33.6' lık diliminin büyük çoğunluğa sahip olarak bu olumsuz deneyimlerini kimseyle paylaşmadıklarını tespit etmişlerdir.

Manap (2012) Samsun'da ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sanal zorbalık durumunu araştırdığı çalışmasında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göresanal zorbalık düzeylerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra sınıf seviyesi yükseldikçe ve internette geçirilen vakit arttıkça öğrencilerin zorbalık düzeyinin yükseldiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin internette vakit geçirirken sık ziyaret ettiği sitelerin sanal zorbalığa maruz kalma açısından anlamlı farklılık oluşturduğunu öne süren Manap, sırasıyla en çok sohbet siteleri, oyun siteleri, eğitim-ödev-forum siteleri içinde sanal zorbalık olaylarının yaşandığını tespit etmiştir.

Eroğlu (2014) Bursa ilinde lise öğrencileri için sanal zorbalık ve mağduriyet risk faktörlerini belirlediği doktora çalışmasında veri analizleri sonucu erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorba davranışlar yaptığını ancak yaş ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını bulmuştur. Araştırmacı katılımcı yaşlarının birbirine çok yakın olmasından ötürü bu bulgunun doğru bilgiyi yansıtmayabileceğini belirtmiştir. Sanal zorbalık düzeyinin anne eğitim durumu, algılanan akademik başarı, haftalık internet kullanım süresi ile farklılaşmadığını ileri süren Eroğlu, ailenin ortalama aylık gelirinin sanal zorbalık açısından anlam ifade ettiğini belirtmiştir.

Özer (2016) drama metodunun ortaokul ve lise öğrencilerinde sanal zorbalık duyarlılığına ve tutumuna etkisini incelediği çalışmasındaalanyazında yapılan araştırmaların aksine

sanal zorbalık ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. Öğrencilerin gittikleri okul türüne göre sanal mağduriyet düzeylerinin farklılaştığını öne süren Özer, günlük internet kullanım süresinin ve anne baba eğitim düzeyinin sanal mağdurluk düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin drama eğitimi öncesi ve sonrası sanal zorbalık duyarlılığı ve eğilimi tekrar ölçülmüş ve ortaokul öğrencilerinde farklılaşma tespit edilmiştir. Ancak araştırmacı lise öğrencilerinde herhangi bir farklılık oluşmadığını belirtmiştir.

2.2.2. İnternet Aile Stili İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Park, Kim ve Cho (2008) tarafından Güney Kore de ergen katılımcılarla yapılan çalışmada araştırmacılar aile stillerini; yetkeci, yetkili, izin verici, ve ihmal edici olarak 4 grupta sınıflandırmıştır. Beklenti ve sorumluluk parametreleri baz alınarak yapılan sınıflandırmada; yüksek beklenti-düşük sorumluluk yetkeci tutumu, yüksek beklenti-yüksek sorumluluk yetkili tutumu, düşük beklenti-yüksek sorumluluk izin verici tutumu, düşük beklenti düşük sorumluluk ihmal edici aile stillerini nitelemektedir. Araştırmanın sonuçlarına ilişkin bulgulara bakıldığında ihmal edici tutuma sahip ailelerin ergen çocuklarının dengesiz psikolojik yapıya sahip olduğu sosyal çevresiyle sağlıklı ilişki kurmada başarısız olduğu ve teknoloji bağımlılığı riskini diğer ergenlere göre daha fazla taşıdığı ifade edilmiştir.

Huang ve arkadaşları (2009) Çin de 4400 üniversite öğrencisinin katılımıyla yaptıkları araştırmada, problemlili internet davranışları gösteren gençlerin; depresyon belirtilerine, düşük akademik başarıya, yetersiz ebeveyn ilgisine ve kötü aile atmosferine sahip olduğu belirtilmiştir.

Sezer (2010) 549 lise öğrencisiyle yaptığı çalışmada ergenlerin kendileri hakkında sahip olduğu duygu ve tanımlamaların anne-baba tutumlarıyla ilişkisini incelemiştir. Ebeveyn tutumlarını demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter olarak sınıflayan Sezer, ailesini demokratik olarak algılayan bireylerin kendileri hakkında olumlu değerlendirmelere sahip olduğunu belirtmiştir.

Valcke ve arkadaşları (2010) ilkököl çocukları ve ebeveynleri ile yaptığı çalışmada ebeveyn kontrolü ve ilgisi boyutlarında 4 aile stilinden bahsetmiştir. 533 aile ile yaptıkları anket çalışması sonucunda aile stillerinin cinsiyet, eğitim durumu ve yaş değişkenlerine göre farklılaştığını belirtmişlerdir. Aynı çalışmada öğrencilerin aile stillerine göre internet kullanımının farklılaştığını ifade etmişlerdir. Müsamahakar aile stiline sahip

öğrencilerin problemleri internet kullanım oranlarının diğeri aile stillerine sahip öğrencilerin problemleri internet kullanım oranlarına göre yüksek olduğu bulunmuştur.

Çevik ve Çelikkaleli (2010) yaşları 14-19 arasında değişen 437 ergen ile yaptıkları çalışmada arkadaş bağlılığını ve internet bağımlılığını algılayan ebeveyn tutumuna göre incelemiştirlerdir. Ebeveyn tutumlarını demokratik olarak algılayan ergenlerde arkadaş bağlılık oranı ve internet bağımlılık düzeyi diğeri aile stillerine göre düşük bulunmuştur. Ebeveyn tutumlarını ilgisiz algılayan ergenlerde ise arkadaş bağlılık puan ortalaması ve internet bağımlılık düzeyi diğeri aile stillerine göre yüksek bulunmuştur.

Wang ve diğeri (2011) Çin'in Guangdong eyaletinde bulunan 4 şehirden 14.296 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada; demografik özelliklerin, aile ve okul faktörlerinin internet kullanım alışkanlıklarıyla olan ilişkisini incelemiştirlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %12,2'sinin problemleri internet kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir. Aileleriyle ilişkileri çatışmalı niteliğe sahip olan öğrencilerin diğeri öğrencilere göre problemleri internet kullanımına daha meyilli olduğu ifade edilmiştir.

Ayas ve Horzum (2013) Samsun ilinde ilköğretim öğrencileriyle yaptığı çalışmada internet bağımlılığı ve aile internet tutumu üzerinde çalışmışlardır. 420 Öğrencinin katıldığı çalışmada 214 öğrencinin ailesi ihmalkar, 95 öğrencinin ailesi müsamahakar, 83 öğrencinin ailesi demokratik, 14 öğrencinin ailesi otoriter olarak dağılım göstermiştir. Araştırma sonucunda internete yönelik ihmalkar tavır sergileyen ailelerin çocuklarının demokratik, otoriter ve müsamahakar ailelerin çocuklarına göre daha fazla internet bağımlısı olduğu tespit edilmiştir.

Önay (2014) Ana-baba tutumlarını internet bağımlılığının bir yordayıcısı olarak ifade ettiği çalışmasında; demokratik aile stiline sahip ergenlerin internet bağımlılığı riskini diğeri gruplara göre daha az taşıdığını belirtmiştir. Koruyucu- istekçi ve otoriter olarak adlandırılan aile stillerinin ise internet bağımlılığıyla pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğunu bulmuştur.

Alpaslan (2014) İstanbul ilinde 9. Sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmasında internet aile stillerine göre internete yönelik tutum ve internet kullanım amaçlarını incelemiştir. Araştırmada internet aile stili ihmalkar olan öğrencilerin internet kullanım süreleri ve internetin olumsuz etkilerine maruz kalma potansiyeli diğeri internet aile stiline sahip öğrencilerden fazla olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin interneti kullanım amaçlarına

bakıldığında, aile yakınlığı boyutunun yüksek olduğu gruplarda, öğrencilerin interneti bilgi edinme ve iletişim amaçlı kullanma davranışlarının daha fazla olduğu ifade edilmiştir.

Uysal, Çakıroğlu, Horzum (2017) İstanbul'da ortaokul öğrencilerinin katılımıyla yaptığı çalışmada aile internet tutumu ve çevrimiçi bilgi arama stratejileri üzerinde araştırma yapmışlardır. Veri analizleri sonucu öğrencilerin ailelerinin %50,4' ü demokratik, %33,2' si müsamahakar, %13' ü ihmalkar, %3,4' ü otoriter aile olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmada demokratik aile stiline sahip öğrencilerin gelişmiş çevrimiçi arama stratejileri kullandığı ifade edilmiştir.

Eni (2017) Ordu ilinde lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada aile stillerinin dijital oyun bağımlılığıyla ilişkisini incelemiştir. Demokratik demokratik aile stiliyle, dijital oyun bağımlılığı arasında anlamlı ilişki tespit eden araştırmacı, demokratik ebeveyn tutumu düzeyi arttıkça oyun bağımlılığı düzeyinin azaldığını ileri sürmüştür. Benzer bir araştırmada Yiğit(2017) çocuklardan oyun bağımlılığı ölçeği aracılığıyla, ailelerden ise görüşme yoluyla nitel veriler toplamıştır. Oyun bağımlısı çocukların ebeveynleri tarafından teknolojiyle alakalı yetersiz yönlendirme aldığını, aileleriyle sağlıklı iletişime sahip olmadığını, hafif ya da ağır düzeyde şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir. Oyun bağımlılığı düzeyinin düşük olduğu öğrencilerde ise genelde kalabalık aile yapısı gözlemlendiğini, aile içi ilişkilerin ideal olduğunu, bilgisayar ya da internet kullanımıyla alakalı kuralların olduğunu ancak kesin ya da katı yasakların olmadığını belirtmiştir.

Cananoğulları ve Güçray (2017) Adana ilinde 9, 10, 11. sınıf öğrencilerinin katılımıyla yaptığı çalışmada internet bağımlılık düzeyi yüksek olan öğrencilerin ebeveynlerini kontrolcü ve kuralcı olarak, internet bağımlılık düzeyi düşük tespit edilen öğrencilerin ise ebeveynlerini ilgili olarak nitelendirdiğini belirtmişlerdir.

2.3. Alanyazın Taramasının Sonucu

Alanyazın incelendiğinde sanal zorbalığın büyüyen bir tehdit olduğu ve bilişim teknolojileriyle birlikte yaygınlaştığı söylenebilir. 90 lı yılların sonlarına doğru internetin bulunması ve evlerde kullanılmaya başlanması akabinde, zorbalığın yeni formu sanal zorbalık literatüre eklenmiş ve günümüze kadar birçok araştırmanın konusu haline gelmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında sanal zorbalığın çeşitli değişkenlerle etkileşimlerini görmekteyiz. Bu çalışmaların ortak bulguları genelde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kaldığı yönündedir. Ayrıca sınıf seviyesinin büyümesiyle sanal zorbalık olaylarının

arttığı araştırmaların tamamına yakınının ortak bulgusu haline gelmiştir. Sanal zorba davranışların en çok hangi türde gerçekleştirildiğine yönelik bulgular ise; anlık mesajlaşma, sohbet odaları, resim ve video türlerini işaret etmektedir.

Literatürde farklı aile stilleri sınıflandırmaları mevcuttur fakat sınıflandırmaların çoğunun temel aldığı noktalar benzeşmektedir. İnternet aile stillerinin sanal zorbalıkla ilişkisini doğrudan inceleyen araştırmalar yok denecek sayıdadır. Bunun yanında aile stillerinin internet bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı, öğrencilerin problemlili internet kullanımları üzerine etkisini inceleyen araştırmalara rastlamak mümkündür. Bu araştırmalar incelendiğinde; aileleri tarafından sevgi ve ilgi görmenin yanında ılımlı kurallar ile sorumluluk gelişimine katkı sağlanan çocukların, bilgisayar ve internet kullanım etkinliklerinin istendik düzeyde olduğu görölmektedir. Aileleri tarafından görmezden gelinen ya da çok katı kurallar ile disipline edilmeye çalışılan bireylerin ise problemlili internet kullanımları, oyun bağımlılığı ya da internet bağımlılığı riskini diğer öğrencilere göre daha fazla taşıdığı belirtilmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, genel tarama modellerinin bir türü olan kesitsel tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Kesitsel tarama, verilerin tek seferde toplanarak durum belirlemesinin yapıldığı betimsel bir tarama araştırması türüdür (Büyüköztürk, Kılıç, Akgün, Karadeniz ve Demirel,2018). Araştırma birçok değişkene (sanal zorbalık ve mağduriyet durumları, cinsiyet, sınıf seviyesi, anne-baba çalışma durumu, anne-baba eğitim durumu ve aile stilleri) ait anlık bilgi içeren veriler üzerinden gerçekleşmiştir.

3.2.Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini 2017/2018 eğitim öğretim yılında Bolu Merkez İlçedeki ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise uygun örnekleme ile seçilen 5 ortaokulun 5.,6.,7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Toplam 824 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada, 9 öğrenci ölçekteki maddelerin çoğuna yanıt vermediği için araştırmadan çıkarılmıştır. Veri analizlerine 815 öğrenciden elde edilen bilgiler ışığında devam edilmiştir. Katılımcılara ait özelliklerin istatistiksel dağılımları araştırmanın bulgular bölümünde, tablo 2’ de detaylı gösterilmiştir.

3.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, sanal zorba/kurban ölçeği ve internet aile stili ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçme araçlarıyla ilgili detaylı bilgi aşağıda yer almaktadır.

3.3.1.Kişisel Bilgi formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. 10 soruya yer verilen formda; cinsiyet, sınıf, anne-baba çalışma durumu, anne-baba eğitim durumu sorgulanmıştır. Ayrıca “Evinizde internet erişimi var mı?”, “İnternete nereden bağlanıyorsunuz?”, “İnternette zaman geçirirken kimden yardım-uyarı alıyorsunuz?” sorularına yanıt aranmıştır.

3.3.2.Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin sanal zorba/kurban olma durumları Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen sanal zorba/kurban ölçeği ile ölçülmüştür. 5 li likert yapıya sahip ölçek; “Her zaman”, “sık sık”, “ara sıra”, “nadiren”, “hiçbir zaman” şeklinde derecelendirilmiştir. “Sanal ortamda engelleme, zarar verme” ve “Sanal ortamda söylenti çıkarma” faktörlerinden oluşan ölçek, 12 madde içermektedir. Ölçekteki her bir madde “ben yaptım”,”bana yapıldı” biçiminde 2 boyutta cevaplanmaktadır.

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları için zorba ve mağdur boyutlarına ayrı ayrı bakılmıştır (Ayas ve Horzum Yayınlanmamış TUBİTAK Raporu). Zorba boyutu için yapılan faktör analizinde; uyum indeksleri $\chi^2 / sd = 3.02$ RMSEA= 0.079, GFI= 0.94, AGFI= 0.89, CFI= 0.98, NFI=0.98 ve NNFI= 0.98 olarak bulunmuştur. Mağdur boyutu için yapılan faktör analizinde; uyum indeksleri $\chi^2 / sd = 3.09$ RMSEA= 0.078, GFI= 0.96, AGFI= 0.93, CFI= 0.98, NFI=0.98 ve NNFI= 0.98 olarak ifade edilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için Cronbach-alpha yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin zorba boyutuna ait Cronbach-alpha değeri .949, mağdur boyutuna ait Cronbach-alpha değeri .898 bulunmuştur.

3.3.3.İnternet Aile Stili Ölçeği

Roij ve Eijden (2007) tarafından Flemenkçe geliştirilen, Valcke ve ark. (2010) tarafından İngilizceye çevrilen ölçeğin Türkçe ye uyarlama çalışması Ayas ve Horzum (2013) tarafından yapılmıştır. 5’li likert yapıya sahip, 2 faktör ve 25 maddeden oluşan ölçeğin güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık (cronbach alfa) değerine bakılmıştır. Aile kontrolü faktörü için cronbach alfa değeri .86, aile yakınlığı faktörü için cronbach alfa değeri .92 bulunmuştur. Ölçeğin tamamının iç tutarlılık (cronbach alfa) değeri ise .94 bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini saptamak için faktör analizleri yapılmıştır. Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda ölçeğin orijinal ölçekle uyum içinde olduğu görülmüştür (Ayas ve Horzum ,2013).

3.4.Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan 2 ölçek ve kişisel bilgi formu tek kağıtta 824 öğrenciye elden dağıtılarak uygulanmıştır. 9 öğrencinin sorulara titizlikle cevap vermediği düşünülerek bu öğrencilere ait veriler araştırma dışına çıkarılmıştır.

3.5.Verilerin Analizi

Araştırmaya ait istatistiksel işlemler SPSS 23.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı ile yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir. Sanal zorbalık/mağduriyet durumları araştırmanın bağımsız değişkenleri (cinsiyet, anne-baba çalışma durumu, internet erişimi) ile normal dağılım göstermediği için non-parametrik testlerden Mann-Whitney U ile analiz edilmiştir. Bunun yanında aile stili, sınıf seviyesi, anne baba eğitim durumu gibi ikiden fazla sayıda grup ortalaması içeren bağımsız değişkenlere Anova testinin non-parametrik karşılığı Kruskal Wallis Testi ile bakılmıştır. Anlamli farklılık tespit edilen değişkenlerin hangi grupları arasında farklılaştığını öğrenebilmek için Bonferroni Testine başvurulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, ortaokul öğrencilerinden form ve anketler ile toplanan veriler SPSS 23 ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin sanal zorba ve sanal mağdur düzeyleri ayrı ayrı demografik özelliklerine göre ve internet aile stillerine göre incelenmiştir. Bu aşamada Mann Whitney U , Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgu ve yorumlar tek tek açıklanmıştır.

4.1. Örneklem/ Çalışma Grubuna İlişkin Bulgular

Araştırmada örneklemin kişisel özelliklerine ait istatistiksel verileri elde edebilmek için Bolu İli Merkez İlçeye bağlı 5 ortaokulun 5., 6., 7. Ve 8. sınıf öğrencilerine kişisel bilgi formu dağıtılmıştır. Katılımcıların cevapları sonucunda, örneklemin çeşitli değişkenlere göre dağılımı tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2

Araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre dağılımlarını gösteren tablo.

Değişkenler	Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kız	412	% 50.5
	Erkek	403	%49.4
Sınıf	5.Sınıf	139	%17
	6. Sınıf	400	%49
	7. Sınıf	109	%13.3
	8. Sınıf	151	%18.5
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	332	%40.7
	Çalışmıyor	475	%58.2

Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	666	%81.7
	Çalışmıyor	33	%4
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	295	%36.1
	Ortaokul	216	%26.5
	Lise	173	%21.2
	Üniversite	91	%11.1
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	177	%21.7
	Ortaokul	208	%25.5
	Lise	238	%29.2
	Üniversite	139	%17
Evde İnternet Var mı?	Var	606	%74.3
	Yok	212	%26
İnternet Kullanım Yeri	Ev	641	%78.6
	Okul	6	%0.7
	Cafe	25	%3
İnternette Bir Sorunla Karşılaştığınızda Kimden Yardım Alıyorsunuz?	Anne	147	%18
	Baba	350	%42.9
	Hiç kimse	244	%29.9
İnternette Uzun Süre Kullandığınızda Kimden Uyarı Alıyorsunuz?	Anne	431	%52.8
	Baba	152	%18.6
	Hiç kimse	84	%10.3

Tablo 2 incelendiği zaman katılımcıların cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf düzeyi, anne ve babaların çalışma durumu, eğitim düzeyi gibi demografik bilgilere ait ortalamaların yanı

sıra interneti kullanırken kimden yardım ve uyarı aldıkları gibi kişisel bilgilerin ortalamaları görülmektedir.

4.2. Problem Cümlesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın problem cümlesine ilişkin bulguları elde edebilmek için ilk olarak öğrencilerin internet aile stiline göre sanal zorba ve sanal mağdur boyutlarında farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Öğrencilerin aile stillerine göre sanal zorba/mağdur olma istatistiklerini gösteren Kruskal Wallis Testi sonuçları tablo 3 te gösterilmiştir.

Tablo 3

Öğrencilerin internet aile stillerine göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik Kruskal Wallis testi tablosu.

	Aile Stili	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	P
Sanal Zorba	İhmalkar	246	398.52	21.142	3	.000
	Otoriter	14	380.14			
	Müsamahakar	307	451.65			
	Demokratik	251	370.34			
Sanal Mağdur	İhmalkar	246	396.58	9.743	3	.021
	Otoriter	14	389.64			
	Müsamahakar	307	440.54			
	Demokratik	251	385.31			

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin internet aile stillerine göre sanal zorba ($\chi^2_{(3)} = 21.142$, $p < .05$) ve sanal mağdur ($\chi^2_{(3)} = 9.743$, $p < .05$) olma düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin internet aile stillerine göre hangi grupta fark olduğuna çoklu

karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi ile bakılmıştır. Bonferroni Testi, varyansların eşit olduğu fakat örneklemelerin eşit olmadığı ikişerli karşılaştırma testlerinden biridir. Kruskal Wallis testinde anlamlı farklılık bulunduğu hangi grupların farklılaştığını tespit eder. Sanal mağdur olma düzeyinin hangi internet aile stilleri arasında farklılaştığını gösteren Bonferroni Testi sonuçları tablo 4’ de gösterilmiştir.

Tablo 4

Sanal Mağdur olma düzeyinin hangi aile stilleri arasında farklılaştığını gösteren Bonferroni Testi tablosu.

Grup 1-Grup 2	Test Statistic	Std. Hata	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig
Demokratik-Otoriter	4,336	61,532	,070	,944	1,000
Demokratik-İhmalkar	11,277	20,103	,561	,575	1,000
Demokratik-Müsamahakar	55,229	19,067	2,897	,004	,023
Otoriter-İhmalkar	6,940	61,565	,113	,910	1,000
Otoriter- Müsamahakar	-50,893	61,235	-,831	,406	1,000
İhmalkar-Müsamahakar	-43,952	19,174	-2,292	,022	,131

Tablo 4. İncelendiğinde Demokratik-Müsamahakar ($p<.05$) aile stilleri arasında sanal zorbalığa maruz kalma yönünden anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Buna göre müsamahakar aile yapısına sahip öğrencilerin ($SO= 440.54$), demokratik aile yapısına sahip öğrencilerden ($SO= 385.31$) daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Bonferroni Testi tablosuna baktığımızda diğer ikili aile stilleri karşılaştırmalarında anlamlı fark olmadığı görülmektedir. İnternet aile stillerinde hangi grupların sanal mağdur olma düzeyinde farklılaştığına yönelik analizin ardından, hangi aile stillerinin sanal zorba olma düzeyinde farklılaştığını gösteren bir diğer Bonferroni Testi sonuçları tablo 5’ de yer almaktadır.

Tablo 5

Sanal zorba olma düzeyinin hangi aile stilleri arasında farklılaştığını gösteren Bonferroni testi tablosu.

Grup1-Grup2	Test Statistic	Std. Hata	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig.
Demokratik-Otoriter	9,802	58,882	,166	,868	1,000
Demokratik-İhmalkar	28,184	19,237	1,465	,143	,857
Demokratik-Müsamahakar	81,309	18,246	4,456	,000	,000
Otoriter-İhmalkar	18,382	58,914	,312	,755	1,000
Otoriter-Müsamahakar	-71,507	58,598	-1,220	,222	1,000
İhmalkar-Müsamahakar	-53,125	18,348	-2,895	,004	,023

Tablo 5. İncelendiğinde Demokratik- Müsamahakar ($p<.05$) aile stilleri arasında sanal zorbalık yönünden anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Buna göre müsamahakar ailelerin çocukları ($SO= 451.65$), demokratik ailelerin çocuklarına ($SO= 370.34$) göre daha fazla sanal zorba davranışlarda bulunmaktadır. Ayrıca ihmalkar ve müsamahakar ($p<.05$) aile stilleri arasında da anlamlı fark bulunmuştur. Müsamahakar ailelerin çocukları ($SO= 451.65$) ihmalkar ailelerin çocuklarına ($SO=398.52$) göre daha fazla sanal zorbalık yapmaktadır. Aile stillerinin diğer ikili karşılaştırmalarında sanal zorbalık düzeylerine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

4.3. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt problemlerinden öncelikle cinsiyete göre sanal zorba ve mağdur olma puanları incelenmiş ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi tablosu.

	Cinsiyet	N	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	p
Sanal Zorba	Kız	412	376.08	154943.50	69865.500	.000
	Erkek	403	440.64	177576.50		
Sanal Mağdur	Kız	412	375.77	154818.50	69740.500	.000
	Erkek	403	440.95	177701.50		

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre sanal zorba (U= 69865.500, $p < .05$) ve sanal mağdur (U= 69740.500, $p < .05$) olma düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden erkeklerin (SO= 440.64) kızlara (SO= 376.08) göre daha fazla sanal zorbalık davranışında buldukları tespit edilmiştir. Bunun yanında yine erkek öğrencilerin (SO= 440.95) kızlara göre (SO= 375.77) daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmada bir sonraki değişken olarak Öğrencilerin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıf seviyesine göre farklılaşp farklılaşmadığını anlamak için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Bu testin sonuçları tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7

Öğrencilerin sınıf seviyelerine göre zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis testi analiz sonuçları.

	Sınıf Seviyesi	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	p
Sanal	5. Sınıf	139	424.83	3.558	3	.313

Zorba	6. Sınıf	400	401.07			
	7. Sınıf	109	392.87			
	8. Sınıf	151	379.45			
Sanal Mağdur	5. Sınıf	139	423.48	4.779	3	.189
	6. Sınıf	400	398.51			
	7. Sınıf	109	415.48			
	8. Sınıf	151	371.17			

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf seviyelerine göre sanal zorba ($\chi^2_{(3)}= 3.558, p>.05$) ve sanal mağdur ($\chi^2_{(3)}= 4.779, p>.05$) olma düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin sınıf seviyelerine göre sanal zorba/mağdur olma puanları arasındaki anlam ilişkisini inceledikten sonra öğrencilerin evlerinde internet bağlantısı olma durumuna göre sanal zorba/mağdur olma düzeyleri analiz edilmiştir. Analiz sonuçları tablo 8’ de yer almaktadır.

Tablo 8

Araştırmaya katılan öğrencilerin evlerinde internet olma durumlarına göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi tablosu.

	Evinizde İnternet var mı?	N	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	p
Sanal Zorba	Evet	606	404.15	244914.50	60993.500	.228
	Hayır	212	424.79	90056.50		
Sanal	Evet	606	404.63	245204.00	61283.000	.293

Mağdur	Hayır	212	423.43	89767.00
--------	-------	-----	--------	----------

Tablo 8. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin evlerinde internet erişimi olmasına ya da olmamasına göre sanal zorba (U= 60993.500, p>.05) ve sanal mağdur (U= 61283.000, p>.05) olma düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Bir sonraki değişken, öğrencilerin internete nereden bağlandıklarına göre sanal zorba/ mağdur olma düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için Kruskal Wallis Testi yapılmıştır. Test sonuçları tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9

Öğrencilerin internete nereden bağlandıklarına göre sanal zorba/mağdur olma durumlarını gösteren Kruskal Wallis Test sonuçları.

	İnternete nereden bağlanıyorsunuz?	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	p
Sanal Zorba	Ev	641	336.87	.185	2	.912
	Okul	6	305.92			
	Cafe	25	334.26			
Sanal Mağdur	Ev	641	338.88	2.346	2	.309
	Okul	6	299.17			
	Cafe	25	284.44			

Tablo 9 incelendiğinde görülüyor ki araştırmaya katılan öğrencilerin internete ev, okul ya da cafe den bağlanması sanal zorba davranışlarında ($\chi^2_{(3)}=.185$, p>.05) ya da sanal zorba davranışlara maruz($\chi^2_{(3)}=2.346$, p>.05) kalmalarında anlamlı bir farklılık

oluşturmamaktadır. Araştırmanın bir sonraki aşamasında öğrencilere internette bir sorunla karşılaştıklarında kimden yardım istedikleri sorulmuştur. Anne-baba-hiç kimse seçenekleri arasından kendilerine göre uygun cevabı işaretleyen öğrencilerin sanal zorba/mağdur olma durumları Kruskal Wallis Testi ile analiz edilmiş, sonuçları tablo 10 da gösterilmiştir.

Tablo 10

İnternette sorun yaşayan öğrencilerin kimden yardım aldığı değişkenine göre sanal zorba/mağdur olma durumlarını gösteren Kruskal Wallis Testi tablosu.

	İnternette kimden yardım alıyorsunuz	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	p
Sanal Zorba	Anne	147	391.94	2.741	2	.254
	Baba	350	371.13			
	Hiç kimse	244	358.19			
Sanal Mağdur	Anne	147	383.51	3.364	2	.186
	Baba	350	379.28			
	Hiç kimse	244	351.59			

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin ölçeklere verdikleri yanıtlar ışığında, internette bir sorunla karşılaştıkları zaman kimden yardım istedikleri görülmektedir. Yapılan Kruskal Wallis analizi sonucunda öğrencilerde sanal zorbalık davranışı ($\chi^2_{(3)} = 2.741, p > .05$) ve sanal mağduriyet durumu ($\chi^2_{(3)} = 3.364, p > .05$) internette sorunla karşılaştıkları zaman kimden yardım aldıkları değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Öğrencilerin kimden yardım aldığı değişkeninden sonra internette uzun süre zaman geçirdiklerinde kimden uyarı aldıkları değişkenine göre sanal zorba ve mağdur olma puanları

incelenmiştir. Uyarı aldıkları kişiye göre farklılaşma olup olmadığını anlamak için yapılan Kruskal Wallis testi sonuçları tablo 11’ de yer almaktadır.

Tablo 11

Öğrencilerin interneti uzun süre kullandığında kimden uyarı aldığı değişkenine göre sanal zorba/mağdur olma durumlarını gösteren Kruskal Wallis Testi sonuçları.

	İnterneti uzun süre kullandığımızda kimden uyarı alıyorsunuz?	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	p
Sanal Zorba	Anne	431	343.18	5.629	2	.060
	Baba	152	304.34			
	Hiç kimse	84	340.57			
Sanal Mağdur	Anne	431	348.12	10.030	2	.007
	Baba	152	293.50			
	Hiç kimse	84	334.84			

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin interneti aşırı kullandıkları zaman kimden uyarı aldıkları değişkenine göre sanal zorba/mağdur durumları analiz edilmektedir. P değerlerine baktığımızda bu değişkenin sanal zorba davranışlarla ($\chi^2_{(3)}=5.629$, $p>.05$) arasında anlamlı bir farklılık olmadığını görmekteyiz. Fakat kişinin kimden uyarı aldığı değişkeni ile sanal zorbalığa maruz kalma durumu, istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Sanal mağduriyetin, uzun süre internet kullanıldığı takdirde kimden uyarı aldığı değişkenine göre hangi grupta fark olduğu, çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi ile test edilmiştir. Bonferroni testinin sonuçları tablo 12’ de yer almaktadır.

Tablo 12

Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin interneti uzun süre kullandıklarında kimden uyarı aldıklarına göre sanal mağduriyet düzeyini inceleyen Bonferroni testi tablosu.

Grup 1-Grup 2	Test Statistic	Std. Hata	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig.
Baba-Hiçkimse	-41,343	24,660	-1,663	,096	,269
Baba- Anne	54,624	17,250	3,167	,002	,005
Hiçkimse-Anne	13,281	21,809	,609	,543	1,000

Tablo 12 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sanal mağdur olma düzeylerinin uyarı aldıkları kişilere göre hangi gruplarda farklılaştığını görmekteyiz. Uyarı alınan kişi anne-baba ($p<.05$) gruplarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Kruskal Wallis sonuçlarına dönersek; interneti uzun süre kullandığında annesinden uyarı alan öğrencilerin ($SO= 348.12$), babasından uyarı alan öğrencilere ($SO=293.50$) göre daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kaldığını söyleyebiliriz. Öğrencilerin kimden uyarı aldığı değişkenine göre sanal zorba/mağdur olma durumları incelendikten sonra öğrencilerin annelerinin eğitim durumlarına göre sanal zorba/mağdur puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığına yönelik Kruskal Wallis testi uygulanmış ve sonuçlar tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13

Araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorba/mağdur olma düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis testi sonuçları.

	Anne Eğitim Durumları	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	P
Sanal Zorba	İlkokul	295	388.38	3.604	3	.308
	Ortaokul	216	372.84			

	Lise	173	388.98			
	Üniversite	91	420.88			
Sanal Mağdur	İlkokul	295	378.86	1.712	3	.634
	Ortaokul	216	389.70			
	Lise	173	388.95			
	Üniversite	91	411.79			

Tablo 13 incelendiğinde sanal zorba ($\chi^2_{(3)} = 3.604, p > .05$) ve sanal mağdur ($\chi^2_{(3)} = 1.712, p > .05$) olma düzeylerinin anne eğitim durumu ile anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Anne eğitim durumundan sonra çocuklarda sanal zorba/mağdur olma durumlarının baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını öğrenmek için Kruskal Wallis analizi yapılmıştır. Testin sonuçları tablo 14’ de yer almaktadır.

Tablo 14

Araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorba/mağdur düzeylerinin baba eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis testi sonuçları.

	Baba Eğitim Durumları	N	Sıra ortalaması	X ²	Sd	p
Sanal Zorba	İlkokul	177	368.65	3.569	3	.312
	Ortaokul	208	370.87			
	Lise	238	385.90			
	Üniversite	139	406.23			
Sanal Mağdur	İlkokul	177	348.06	10.276	3	.016
	Ortaokul	208	367.70			

Lise	238	401.99
Üniversite	139	409.63

Tablo 14 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre sanal zorba ($\chi^2_{(3)} = 3.569$, $p > .05$) olma düzeylerinde anlamlı bir farklılık göstermediğini görüyoruz. Bunun yanı sıra sanal mağdur ($\chi^2_{(3)} = 10.276$, $p < .05$) olma düzeylerinde anlamlı farklılık belirlenmiştir. Sanal mağduriyet yaşayan öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre hangi gruplarda farklılaştığına çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi ile bakılmıştır ve test sonuçları tablo 15’ te gösterilmiştir.

Tablo 15

Sanal mağdur olma puanlarının baba eğitim durumlarına göre hangi gruplarda farklılaştığını gösteren Bonferroni testi sonuçları.

Grup 1-Grup 2	Test Statistic	Std. Hata	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig.
İlkokul-ortaokul	-19,639	21,338	-,920	,357	1,000
İlkokul-lise	-53,927	20,710	-2,604	,009	,055
İlkokul-üniversite	-61,568	23,648	-2,604	,009	,055
Ortaokul-lise	-34,287	19,806	-1,731	,083	,501
Ortaokul-üniversite	-41,929	22,660	-1,834	,067	,400
Lise-Üniversite	-7,641	22,275	-,343	,732	1,000

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sanal mağdur olma durumlarının baba eğitim düzeylerine göre hangi gruplarda farklılaştığını görmekteyiz. Baba eğitim durumları, ilkokul-lise ($p < .05$) ve ilkokul-üniversite ($p < .05$) olan gruplar içinde sanal mağdur olma açısından anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bu analizlere göre babası lise

mezunu olan öğrenciler (SO= 401.99) , babası ilkokul mezunu olan öğrencilere(348.06) göre daha fazla sanal mağduriyet yaşamıştır. Babası üniversite mezunu olan öğrenciler (SO= 409.63) , babası ilkokul mezunu olan öğrencilere(348.06) göre daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kalmıştır.Araştırmanın sonraki aşamasında öğrencilerin anne çalışma durumlarına göre sanal zorba ve mağdur olma puanları incelenmiş, elde edilen bulgulara Tablo 16’da yer verilmiştir.

Tablo 16

Öğrencilerin annelerinin çalışma durumlarına göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi tablosu .

	Anneniz Çalışıyor mu?	N	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	p
Sanal Zorba	Evet	332	396.75	131719.50	76441.500	.415
	Hayır	475	409.07	194308.50		
Sanal Mağdur	Evet	332	391.76	130065.50	74787.500	.189
	Hayır	475	412.55	195962.50		

Tablo 16 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin çalışma durumuna göre sanal zorba (U= 76441.500, $p>.05$) ve sanal mağdur (U= 74787.500, $p>.05$) olma düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorba/mağdur olma düzeylerinin babalarının çalışıp çalışmadığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 17’ de yer almaktadır.

Tablo 17

Öğrencilerin babalarının çalışma durumlarına göre sanal zorba/mağdur olma düzeylerinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik Mann-Whitney U testi sonuçları.

	Babanız Çalışıyor mu?	N	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	p
Sanal Zorba	Evet	666	350.55	233464.00	10625.000	.722
	Hayır	33	338.97	11186.00		
Sanal Mağdur	Evet	666	350.57	233482.50	10606.500	.721
	Hayır	33	338.41	11167.50		

Tablo 17. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin, babalarının çalışma durumu ile sanal zorba (U= 10625.000, $p>.05$) davranışlar sergilemesinin istatistiksel anlamda bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Yine aynı şekilde öğrencilerin babalarının çalışma durumu ile sanal mağdur (U= 10606.500, $p>.05$) olma durumlarının aralarında anlamlı bir farklılık taşımadığı görülmüştür.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmamıza ait veriler doğrultusunda ortaya çıkan bulguların sonuçları tartışılmış ve bu sonuçlara ilişkin öneriler sunulmuştur.

5.1 Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve mağdurluk eğilimleri internet aile stillerine ve çeşitli değişkenlere göre alanyazın ışında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1.1. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin İnternet Aile Stillerine Göre Farklılaşması

Araştırmaya katılan öğrencilerin internet aile stilleri sanal zorba ve sanal mağdur boyutlarının her ikisinde de anlamlı farklılık göstermiştir. Müsamahakar internet aile stiline sahip öğrencilerin, demokratik internet aile stiline sahip öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Sanal zorbalık boyutunda da müsamahakar internet aile stiline sahip öğrencilerin demokratik internet aile stiline ve ihmalkar internet aile stiline sahip öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı bulunmuştur. Bu durum bize çocuklarının internette yaptıklarına göz yuman, internet kullanımıyla alakalı kurallar getirmeyen müsamahakar ana babaların çocuklarının sanal zorba ve mağdur olma açısından risk taşıdığını gösterecek nitelikte olabilir.

Araştırma bulgularından bir diğerinde ise demokratik internet aile stiline sahip öğrencilerin hem sanal zorba hem de sanal mağdur boyutlarında diğer gruplara göre daha düşük sıra ortalamalarına sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan yola çıkarak; çocuğuyla iletişimde şefkat, yakınlık ve kontrol ilkelerini benimseyen, bu doğrultuda bir ebeveynlik stili olan demokratik aile yaklaşımına uygun iletişim kuran ebeveynlerin çocuklarının daha az sanal zorbalık yaptığı ve daha az sanal mağdur olduğunu ifade edilebilir. Alanyazında internet aile stillerini sanal zorbalıkla doğrudan ilişkilendiren araştırmalar sınırlı sayıdadır. Sanal zorbalık, internet bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı değişkenlerini istenmeyen internet ve bilgisayar kullanım davranışları olarak bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; Eni (2017) , Uysal, Çakıroğlu ve Horzum (2017), Karagöz (2017), Valcke (2010) ve Huang ve diğerlerinin (2009) araştırmaları bu araştırmayla tutarlılık göstermiştir. Dilmaç ve Aydoğan (2010) ergen öğrenciler ile yaptığı araştırmada otoriter ana-baba tutumunun sanal

zorbalıkta rol oynadığını, aşırı baskıcı ailelerde yetişen çocukların sanal zorbalığa daha yakın durduğunu, demokratik ana baba tutumuna sahip öğrencilerin sanal zorbalık davranışları daha az sergilediğini belirtmiştir. Baykal (2016) yüksek lisans tezinde ebeveyn tutumlarının (demokratik, otoriter, ilgisiz) sanal zorbalık ve sanal mağduriyetle arasında bir ilişki tespit etmiş, alanyazınla tutarlılık göstererek demokratik ana-baba tutumuna sahip öğrencilerin sanal zorbalık olaylarına diğer ana-baba tutumuna sahip öğrencilere göre daha az karıştığını ifade etmiştir. Büyükhahin, Çevik, Çelikkaleli (2010) algıladıkları ebeveyn tutumu ilgisiz olan öğrencilerin problemleri internet kullanımlarının yüksek, algıladıkları ebeveyn tutumu demokratik olan öğrencilerin problemleri internet kullanımlarının düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın dikkat çeken bir başka bulgusu ihmalkar internet aile stiline sahip öğrenciler ile müsamahakar internet aile stiline sahip öğrencilerin sanal zorbalık yapma boyutunda farklılaşmalarıdır. Araştırma sonucuna göre müsamahakar ailelerin çocukları ihmalkar ailelerin çocuklarına göre daha fazla sanal zorba davranışlarda bulunmaktadır. Bu durumun açıklayıcı nedenlerinden biri; müsamahakar ailelerin çocuklarına yakınlık göstermekle birlikte geniş imkanlar sunmaya meyilli olması ve olası çatışmalardan kaçınmak için telefon, tablet, bilgisayar kullanımına kural ve denetim uygulamaktan uzak durması gösterilebilir. İhmalkar aileler ise çocuklarını psikolojik olarak reddetme eğilimi içinde olduklarından, çocukların teknolojik araçlar edinme isteğini kulak ardı etmeleri mümkün olabilir. İletişim teknolojilerine yakın olmayan çocukların sanal zorbalık yapma oranının düşük olması öngörülebilir.

Alanyazın araştırmalarında internet bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve problemleri internet kullanım davranışlarında anne-baba yaklaşımları incelendiğinde demokratik ve ihmalkar aileler arasında bir zıt kutuplaşma olduğu görülmektedir. Ancak bu araştırma çerçevesinde zıt kutuplaşmanın demokratik ve müsamahakar aileler arasında olduğu görülmüştür. Bu farklılığın nedenleri düşünüldüğünde; internet ve oyun bağımlılığı çocuğun gözünden bir sorun olarak görünmeyebilir. Ancak saldırı niteliği taşıyan bir sanal zorbalık yaşanması halinde aynı durum söz konusu değildir. İlk durumun aksine sanal zorbalıkla karşılaşan çocuk başta kendisi olmak üzere yaşadığı olaydan rahatsızdır. Ailesi ile ideal iletişime sahip olmayan veya problem çözme becerileri zayıf olan çocuk sanal zorbalık karşısında mağdur olabilir. Ebeveynleri tarafından ihmal edilmiş bireyin ise geçmişten süregelen yaşadığı olumsuz tecrübeler sonucu tek başına problem çözme ve kendini koruma becerilerinin gelişmiş olması beklenebilir. Bu varsayımdan yola çıkarak

ailesi tarafından her imkan sağlanan ancak kural ve denetim olmaksızın cep telefonu ve internet kullanımına izin verilen çocukların sanal zorba ve mağdur boyutlarında diğer gruplara göre daha fazla risk taşıması beklenen bir sonuçtur.

5.1.2. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Cinsiyete Göre Farklılaşması

Araştırmada ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalığın ve mağduriyetin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kaldığı görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde bu bulgunun Li (2006) ; Vandebosh ve diğ. (2006) ; Arıcak(2009); Dilmaç (2009); Ayas ve Horzum (2011); Ayas ve Horzum (2012); Serin (2012); Yaman ve Sönmez, (2015);Kavuk ve Keser, (2015); Çetinkaya, (2010); Çiftçi, (2015); bulgularıyla tutarlı ve benzerlik gösterdiği görülmektedir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) araştırmalarında cinsiyetle sanal zorbalık/mağdurluk arasında istatistiki anlamda anlamlı bir ilişki tespit edemese de, erkek öğrencilerin sanal zorba ve mağdur olma açısından kız öğrencilere göre daha büyük bir risk altında olduğunu belirtmiştir. Tüm bunların yanında kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla sanal zorba davranışlar sergilediğini ileri süren araştırmalarda mevcuttur. Hinduja ve Patchin (2010), Slonje ve Smith (2008), Keith ve Martin (2005), Nelson (2003) kızların erkeklerden daha fazla sanal zorbalık yaptığını bulmuştur. Bu yönüyle bu araştırmanın bu bulgusu tüm alanyazınla benzer sonuçlar göstermemektedir.

Türkiye de yapılan araştırmaların çoğunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre sanal zorbalık olaylarına daha yakın olduğu belirtilmiştir. Bunun nedeni Türkiye de ebeveynlerin kız çocukları üzerinde daha fazla kontrol ve denetim yapmasına bağlanabilir. Ayrıca evinde interneti olmayan öğrenciler için bir alternatif olan internet kafeler daha çok erkek çocuklarına hitap etmektedir. Evinde interneti olmayan ve internet kafelere gitmeyen/gidemeyen kız öğrenciler bu durumda sanal zorbalık olaylarıyla daha az etkileşim içine girmektedir.

5.1.3. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyine göre sanal zorbalık ve mağduriyet puanlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu bulgu alanyazında Eroğlu(2014); Erdur-Baker ve Kavşut (2007) çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir. Ayas ve Horzum (2012); Smith ve diğ. (2008); William ve Guerra (2007); Kowalski ve limber (2007) 8. Sınıfların alt sınıflara göre daha fazla sanal zorbalık yaptığını bunun nedeninin üst

sınıfların teknolojiye sahip olma oranının ve teknolojiyi kullanma becerisinin alt sınıflara göre daha fazla olduğunu bu durum neticesinde de sanal zorbalık olaylarıyla karşılaşma risklerinin arttığını belirtmişlerdir. Bayar (2010), Ybarra , Mitchell, Wolak ve Finkelhor (2006) ise yaptıkları araştırmalarda alt sınıfların sanal zorba davranışlara üst sınıflardan daha fazla maruz kaldığını belirtmiştir.

Ancak bu çalışma sadece ortaokul öğrencilerinin sanal zorba/mağdur durumlarını incelediğinden dar bir yaş ve sınıf düzeyi aralığını temsil etmektedir. Katılımcı grubun benzer gelişim dönemleri yaşaması sınıf düzeyinde sanal zorba/mağdur olma durumlarıyla ilgili verilerde probleme neden olmuş olabilir. İlkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin aynı araştırma kapsamında değerlendirilen sanal zorba/mağdur puanları sınıf seviyesinin sanal zorbalığa etkisini daha net ortaya koyabilir.

5.1.4. Sanal Zorbalık/Mağduriyet Durumlarının İnternet Erişimi Sağlanan Yerlere Göre Farklılaşması

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun evlerinde internet erişimi bulunmaktadır. İnternete evinden bağlanamayan öğrenciler ise sırasıyla internet kafeler ve okullardan internete ulaşmaktadır.

Evde internet erişiminin olması ve öğrencilerin internete nereden bağlandıkları sanal zorba/mağdur olma durumlarıyla anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu araştırmanın aksine Çiftçi (2010) ve Serin (2012) internete erişim sağlanan yere göre sanal zorbalık davranışları ile anlamlı bir farklılık tespit etmiştir. Araştırmacılar internet kafelerden internete bağlanan öğrencilerin, ebeveyn kontrolünden uzak ve internet kafelerdeki müşteri sirkülasyonunun sağladığı anonimlik düşüncesinin verdiği rahatlıkla sanal zorbalık davranışlarını daha çok sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu yönüyle bu araştırma ile alanyazındaki çalışmalar arasında farklı bulgular olduğu görülmektedir. Bu çalışmada alanyazından farklı sonucun ortaya çıkmasının muhtemel nedeni öğrencilerin internete bağlandıkları yerlere ilişkin gruplar arası dağılımın (ev %95, internet kafe %3.7, okul %0.9) ağırlıklı olarak evlerden bağlantıya sahip olmalarındandır.

Araştırmada öğrencilerin büyük bir bölümü internete evlerinden bağlanmaktadır. Öğrencilerin internete erişim sağladıkları yerlere ilişkin alanyazındaki araştırmalara bakıldığında zaman bu bulgular Burnukara (2009), Smith ve diğ. (2008) ve Serin (2012) ile tutarlılık göstermektedir. Ancak Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaptıkları araştırmada öğrencilerin %62' sinin internet kafelerden, %35' inin evden, %1 inin okuldan internete

bağlandığını belirtmiştir. Türkiye’ de 2007 den 2018 e kadar geçen süreçte internetin evlerde yaygınlaşması iki araştırma arasındaki bulguların tutarsızlığını açıklar niteliktedir.

5.1.5. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin İnternette Bir Sorunla Karşılaşıldığı Zaman Kimden Yardım İstendiğine Göre Farklılaşması

Araştırma sonuçlarına göre internette bir sorunla karşılaşıldığı zaman öğrencilerin %20’ si annesinden, %47’ si babasından yardım almaktadır. %32’ si ise hiç kimseden yardım almadığını belirtmiştir. Bu oranlar öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun ailelerinden yardım aldığını göstermektedir. Alanyazın araştırmaları öğrencilerin kimden yardım istedikleri konusunda araştırılmıştır. Serin (2012) ve Hinduja’nın (2006) bulguları bu araştırmanın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Araştırmacılar sanal zorbalık yaşayan öğrencilerin bu durumu öncelikle aileleri ile paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Ayas ve Horzum (2012) ; Agatson, Kowalski ve Limber (2007) ise araştırmalarında internette bir sorunla karşılaşan öğrencilerin çoğunlukla bunu kimseyle paylaşmadığını belirtmişlerdir. Ayas ve Horzum (2012) sanal zorba davranışlara maruz kalan öğrencilerin %33 ünün bu durumu kimseye söylemediğini, % 23 ünün yakın arkadaşlarıyla paylaştığını, %16 sının anne yada babasına söylediğini, %13 ünün kardeşleriyle paylaştığını ve %8 inin öğretmenine anlattığını ifade etmişlerdir. Bazı araştırmalarda ise öğrencilerin öncelikle arkadaşlarıyla konuştukları yönünde bulgular edinmiştir(Arıca, 2008; Slonje ve Smith, 2008).

Tüm bunların yanında; bu araştırma kapsamında öğrencilerin kimden yardım istedikleri değişkeni sanal zorba ya da mağdur olma durumlarıyla anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu durum sanal zorba ya da mağdur olma noktasında uyarıyı yapan kişiden bağımsız bir durum olduğunu gösterecek niteliktedir.

5.1.6. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Anne-Baba’nın İnternet kullanım Süresine İlişkin Uyarısına Göre Farklılaşması

Alanyazında ebeveyn tutumlarını belirleyen 2 faktörden biri olan ebeveyn kontrolünün öğrencinin internet kullanım davranışlarıyla ilgisini inceleyen araştırmalar yapılmıştır. Wade ve Beran (2011), Aoyama, Utsumi ve Hasegawa (2012), Wang ve arkadaşlarının (2009) ve Baykal’ın (2016) yaptıkları araştırmalar ebeveynleri tarafından internet davranışları kontrol edilen öğrencilerin daha az sanal zorbalık yaptıkları ve sanal zorba davranışlara daha az maruz kaldıkları görülmüştür. Ünver (2016) annesi ve babası

tarafından internet kullanım süresi kontrol edilen öğrencilerin sanal zorbalık puanlarının diğer öğrencilere göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmada öğrencilerin interneti uzun süre kullandıkları zaman %22'sinin babası, %64'ünün annesi tarafından uyarıldığı bulunmuştur. Öğrencilerin %12'si ise hiç kimse tarafından uyarılmadığını ifade etmiştir. Ebeveynlerin internet kullanım süresine kısıtlama getirmesi sanal zorba davranışlarda bulunma açısından anlamlı farklılık göstermemiştir. Ancak interneti uzun süre kullandığı zaman annesi tarafından uyarılan öğrencilerin babası tarafından uyarılan öğrencilere göre daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Bu sonuç bize anne ve baba rollerinin çocuk üzerindeki etkisinin farklılığını işaret etmektedir. Anne rolü çocukla babaya oranla daha fazla sevgi ve yakınlık içeren türde ilişki geliştirir. Baba ise daha katı ve otoriter ebeveyn rolünü temsil eder (Belsky, Gilstrap ve Rovine, 1984). Özellikle annenin ev ekonomisine katkıda bulunmadığı ailelerde baba modeli çocuğun gözünde evin dışındaki dünyayı temsil eden, bu dünyanın zorluklarını ve güçlüklerini bilen, aile bireyleri ve ev ile ilgili konularda nihai kararı veren kişidir. Bunun sonucu olarak baba çocuğun gözünde büyük bir güç ve kontrol unsuru olarak şekillenmektedir. Bu tip bir ebeveyn modeli çekinilmesi gereken bir otoriteyi temsil eder. Tüm bunların yanında babasından ilgi ve yakınlık gören çocuk çekinmeyle birlikte babasından korkmaz ancak onun otoritesini ve koyduğu kuralları benimser, bu kurallara uygun hareket eder (Rozan,t.y.). Bu durum annelerin ve babaların internet kullanım süresine ilişkin uyarılarının çocuk üzerindeki etkisinin farklılığını açıklar nitelikte olabilir.

5.1.7. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Anne-Baba Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

Araştırmada anne eğitim düzeyiyle sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bunun yanı sıra baba eğitim durumunun sanal zorbalığa maruz kalma ile aralarında anlamlı bir ilişki taşıdığı tespit edilmiştir. Baba eğitim düzeyleri lise ve üniversite olan öğrencilerin, babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum baba eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleriyle açıklanabilir. Alım gücü fazla olan aileler çocuklarına bilgisayar, telefon ve internet gibi teknolojik imkanları sağlamak konusunda daha ileride olabilmektedir. Bu teknolojilere daha yakın olan öğrenciler sanal zorbalığa maruz kalma açısından diğer öğrencilere oranla risk altındadır. Wang, Lanotti ve Nansel (2009), Çiftçi(2015), Kocatürk (2014), Özbay (2013) sosyo-ekonomik düzey

yükseldikçe teknolojik araçlara ulaşım artacağından sanal zorbalık olaylarının görülme sıklığının artacağını belirtmiştir.

Baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin baba eğitim düzeyi ilkököl olan öğrencilere göre daha fazla sanal zorba davranışlara maruz kalmasının nedenlerinden bir diğeri de babaların çalışma saatleriyle ilişkili olarak açıklanabilir. Eğitimli babaların yüksek ücretlerle uzun mesai saatleri gerektiren işlerde çalışmaları ev ve aile bireyleri ile ilgili konulara katılımı için yeterli zamana sahip olmalarının önüne geçebilir. Bu noktada çocuğuyla yeterli iletişim kuramayan babalar çocuklarının istenmeyen bilgisayar ve internet kullanım davranışlarına gerekli müdahaleyi yapamayabilir, yeterli denetimi sağlamakta güçlük çekebilir (Harris ve Morgan, 1991; Crouter ve ark. 1984).

Özer (2016) anne-baba eğitim düzeylerinin sanal zorbalık ve sanal zorbalığa maruz kalma ile aralarında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. Fakat Sarak (2012) ebeveyn eğitim düzeyleri düşük olan öğrencilerin, ebeveyn eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığını ve daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. İlhan (2016) ve Yelci (2018) öğrencilerin baba eğitim düzeyleriyle sanal zorbalıkları arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Serin (2012) anne eğitim durumu master/doktora olan öğrencilerin sanal zorbalık davranışlarını, annesi ilkököl mezunu olan öğrencilere göre daha fazla yaptığını tespit etmiştir. Bu durumu; yüksek eğitim düzeyine sahip annelerin işine odaklı bir tavır sergilemesinden kaynaklı, çocuğunun teknoloji kullanımını denetleyememesiyle açıklamıştır. Bu yönüyle araştırmada elde edilen bulgu alanyazın ile tutarlılık göstermektedir ve benzer şekilde açıklanabilir nitelikte görülmektedir.

5.1.8. Sanal Zorbalık/Mağduriyetin Anne-Baba Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşması

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının tamamına yakınının, annelerinin ise %40' ının bir işte çalıştığı bulunmuştur. Ancak öğrencilerin ebeveynlerinin çalışma durumlarıyla sanal zorba/mağdur olma düzeyleri arasında bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç sanal zorbalık olaylarının anne ya da babanın çalışma durumlarıyla ilişkili olmadığını göstermektedir. Burnukara (2018) ve Genç'in (2007) araştırmalarına ait bulgular bu araştırmayla tutarlılık göstermemektedir. Burnukara (2018) annesi çalışan öğrencilerin sanal kurban olma ihtimalinin diğeri öğrencilere göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Genç (2007) ise annesi çalışmayan öğrencilerin daha fazla sanal zorbalık yaptığını ifade

etmiştir. Bu farklılığın nedeni olarak farklı illerde ve farklı eğitim düzeylerindeki örneklerle çalışılmış olması gösterilebilir.

5.2.Öneriler

5.2.1 Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Öğrencilerin sınıf seviyesi sanal zorbalık ve sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinde bir farklılık oluşturmamış olmasına rağmen alanyazındaki bazı çalışmalar sınıfın anlamlı bir değişken olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sanal zorbalık farkındalığı okullarda sadece 5. ve 6. Sınıflarda Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersinin bir konusu olarak kalmamalı tüm sınıf kademelerinde sanal zorbalığa karşı farkındalık, duyarlılık ve müdahale eğitimleri verilmesi önerilebilir.

Araştırmada ailenin internet stiline çocukların sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinde etkisi olduğu bulunmuştur. Bu nedenle sadece öğrencilere değil ailelere de bilinçli internet kullanımı, sanal zorbalık, sanal zorbalığa müdahale ve güvenli internet kullanımı konularında okullarda rehberlik servisleri ve halk eğitim merkezleritarafından eğitimler verilmesi önerilebilir. Medyanın toplum algısındaki etkisi göz önünde bulundurularak televizyonlarda bu konu ile ilgili kamu spotlarına yer verilebilir.

Okullarda psikolojik danışma servisleri yıl içi faaliyet planlarına sanal zorbalık konularını ekleyip, bu yönde önleme ve müdahale hizmetlerini geliştirebilirler.

Sanal zorbalık ve sanal zorbalığa maruz kalma erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha büyük bir tehdit unsurudur. Bu araştırma ve alanyazındaki çoğu araştırma bu hususta tutarlılık göstermektedir. Ailelerin ve diğer okul paydaşlarının bu konuda bilgilendirilmeleri ve bu kapsamda yapılan önleme müdahale etkinliklerinde erkek öğrencilere daha fazla dikkat çekmeleri önerilebilir

Okullarda sanal zorbalık yapan veya sanal zorba davranışlara maruz kalan öğrencilerin öğretmenler tarafından fark edilebilmeleri için öğretmenlere “Sanal zorbalık nedir?”, Sanal zorbanın ve sanal mağdurun özellikleri nelerdir?” “Sanal zorbalığın nedenleri ve etkileri nelerdir?” konu başlıklarını içeren hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Bu sayede öğretmenlerin zorbalığı fark etme ve müdahale etme becerileri geliştirilebilir. Öğretmenlere verilecek eğitimlerin öğretmenlerin derslerini engellemek ve bilgi farklılıklarını dikkate alabilecek biçimde uzaktan eğitim ya da çevrimiçi öğrenme yoluyla yapılması önerilebilir.

Alanyazın incelendiğinde çocukların sanal zorbalık yapma nedenlerinden biri de can sıkıntısı ve eğlence arayışıdır. Bu durumda anne ve babalar çocuklarını internet dışında sanatsal ve sportif alanlara yönlendirebilir, okullarda destekleme ve yetiştirme kursları bünyesinde açılan enstrüman çalma, halk oyunları, akıl oyunları, basketbol, voleybol gibi alanlara yönlendirebilir.

Teknoloji merakı sebebiyle bilgisayar ve internet kullanım alışkanlıklarını arttıran öğrencilerin, bilişim etiğine aykırı davranışlara yönelmesini engellemek için stem ve robotik kodlama gibi eğitimlere katılımlarının sağlanması önerilebilir.

Müsamahakar tutum sergileyen ailelerin çocuklarının sanal zorba ve mağdur boyutlarının her ikisi içinde risk taşıdığı tespit edilmiştir. Buda bize ebeveynin internet denetimi sağlamanın ve internet kullanımıyla ilgili kurallar getirmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu noktada ailelerin bilinçlenmesi için “İnterneti çocuklar için nasıl daha güvenilir hale getirebiliriz?”, “İnternette çocukları bekleyen tehlikeler nelerdir?” konularına benzer içerikler sağlayan eğitimlere ve seminerlere katılımları sağlanabilir.

Cyberbully (2015) gibi filmlerin ailecek izlenmesi önerilir. Bu sayede hem aile içi paylaşımlar artar hem de konu ile alakalı farkındalık oluşumu sağlanır.

5.2.2 Gelecek Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunduğundan bu sınırlılıklara yönelik önerilerde geliştirilebilir. Bunların başında çalışma sadece bir ilde ve bu ildeki sınırlı sayıdaki ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle bundan sonraki çalışmalarda tüm Türkiye’yi genelleyebilecek bir örnekleme çalışma yapılabilir. Yine çalışmada sanal zorbalık olayları anket yoluyla nicel olarak incelenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda sanal zorba ve mağdurlar ve yaşanan olaylarla ilgili daha detaylı ve derinlemesine inceleme yapılabilmesi için nitel çalışmalar yapılabilir.

Araştırma kapsamında dağıtılan kişisel bilgi formunda “İnternette bir sorunla karşılaştığınızda kimden yardım alıyorsunuz?” sorusuna katılımcılar, anne-baba-hiçkimse seçeneklerinden birini seçerek cevap vermiştir. Ancak formu uygularken katılımcıların bir kısmı abla ya da abisinden yardım aldığını sözlü olarak ifade etmiştir. Yine aynı şekilde “Evinizde internet bağlantısı var mı?” sorusuna öğrenciler, cep telefonlarının internet erişimini kullandıklarını bildirmişlerdir. Öğrencilerden alınan bu geri bildirimler ile gelecek araştırmacıların bu unsurları da çalışmalarına dahil etmeleri önerilebilir

KAYNAKLAR

- Agatson, P.W., Kowalski, R., Limber, S. (2007). Students' Perspectives on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41,59–60. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.09.003
- Arıcak, O. Tolga, (2009). Psychiatric Symptomatology as a Predictor of Cyberbullying Among University Students. *Eurasian Journal of Educational Research*. Cilt: 34, 167 – 184. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.470.8432&rep=rep1&type=pdf>
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *İlköğretim Online*, 11 (2), 369-380. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000037875/5000036733>
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2017). Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalığın Yaygınlığı ve Önleme Programının Etkililiği. YayımlanmamışTÜBİTAK 1001 projesi sonuç raporu.
- Aoyama, I., Utsumi, S., & Hasegawa, M. (2012). Cyberbullying in Japan: Cases, government reports, adolescent relational aggression, and parental monitoring roles. *Cyberbullying in the global playground: Research from international perspectives*, 183-201. doi: 10.1002/9781119954484.ch9
- Banks, R. (1997). *Bullying in Schools*.ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. Champaign IL. Erişim adresi: <http://www.vtaide.com/png/ERIC/Bullying-in-Schools.htm>
- Baumrind, D. (1971). Current Patterns of Parental Authority. *Developmental Psychology*,4(1p2), 1.doi: 10.1037/h0030372
- Bayar, Y. (2010) *Okul Sosyal İklimi ile Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Alıcı Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 265233).
- Baykal, F. (2016). *Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmelerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği*.(Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 447709)

- Belsey, B. (2008). Cyberbullying: An Emerging Threat to the always OnGeneration. 20.05.2019 Erişim adresi: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
- Belsky, J., Gilstrap, B., & Rovine, M. (1984). The Pennsylvania Infant and Family Development Project, I: Stability and change in mother-infant and father-infant interaction in a family setting at one, three, and nine months. *Child Development*, 692-705. doi: 10.2307/1130122
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber harassment: A study of new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Tanya_Beran/publication/240793105_Cyber-Harassment_A_study_of_a_new_method_for_an_old_behavior/links/02e7e52d6b9365ad15000000/Cyber-Harassment-A-study-of-a-new-method-for-an-old-behavior.pdf
- Büyükşahin-Çevik, U., & Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 225-240. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/view/5000001458/5000002149>
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 258361)
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Caplan, S. E. (2002) Problematic Internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behavior*, 18, 553-575. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.419.7757&rep=rep1&type=pdf>
- Cho, C. H. & Cheon, H. J. (2005). Children's exposure to negative internet content: Effects of family context. *Journal of Broadcasting & electronic Media*, 49(4), 488-509. doi: 10.1207/s15506878jobem4904_8

- Coloroso, B. (2003). The Bully, The Bullied, and The Bystander. Erişim adresi: http://www.dev-resources.com/2015/nf_handouts/bcoloroso.pdf
- Crouter, C A., Perry- Jeckins, M., Huston, T. L. ve Mchale,S. M. (1987). Process underlying father involvement indual-earner and single earner families. *Developmental Psychology*, 23(3), 431-440.doi: 10.1037/0012-1649.23.3.431
- Çankaya, S., & Odabaşı, H. F. (2009). Parental controls on children's computer and Internet use. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1105-1109. doi: 10.1016/j.sbspro.2009.01.199
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı*.(Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 264388).
- Çelik, S., Atak, H., & Erguzen, A. (2012). The Effect of Personality on Cyberbullying among University Students in Turkey.*Eurasian Journal of Educational Research*,49, 129-150.Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1059925.pdf>
- Çiftçi, S. (2010). 9. Sınıf Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki” (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 264429)
- Dilmaç, B. (2009) Cyber bullying: a Preliminary Report on College Students. *Kuramve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3) 1307-1325 Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ858926.pdf>
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri için Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (3), 1291-1325. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/10441677-Sanal-zorbaligi-yordayan-psikolojik-ihhtiyaclar-lisans-ogrencileri-icin-bir-on-calisma.html>
- Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Parental attitudes as a predictor of cyber bullying among primary school children. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 67, 167-171. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/6a79/57c0d42f19bf4ea4c75d00d115adecf5b2b7.pdf>
- Eni, B. (2017). *Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı ve Algıladıkları Ebeveyn Tutumlarının Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 466096)

- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007) Akran zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27,31- 42. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/324476306_Akran_Zorbaliginin_Yeni_Yuzu_Siber_Zorbalik_Cyber_Bullying_A_New_Face_of_Peer_Bullying
- Genç, G, (2007). *Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi*. (Doktora Tezi).YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 226994)
- Harris, K.M. ve Morgan, S.P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of marriage and the family*, 53, 531-544. Doi:10.2307/352730
- Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2006). Cyberbullying emotional and psychological consequences. 12/02/2019 tarihinde <https://cyberbullying.org/cyberbullying-research-summary-emotional-and-psychological-consequences> adresinden erişildi.
- Hinduja, S. and Patchin, J.W. (2009). Responding to cyberbullying top ten tips for educators. 12.01.2019 tarihinde <https://cyberbullying.org/Top-Ten-Tips-Educators-Cyberbullying-Response.pdf> adresinden erişildi.
- Horzum, M. B., Ayas, T. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10 (20), 139-159. Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/8520402-Ortaogretim-ogrencilerinin-sanal-zorba-ve-magdur-olma-duzeylerinin-okul-turu-ve-cinsiyet-acisindan-incelenmesi.html>
- Horzum, M. B., Ayas, T. (2013) İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Aile İnternet Tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4(39) 46-57 Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/200124>
- Huang, R. L., Lu, Z., Liu, J. J., You, Y. M., Pan, Z. Q., Wei, Z., He, Q., & Wang, Z. Z. (2009). Features and predictors of problematic internet use in Chinese college students. *Behaviour & Information Technology*, 28(5), 485-490. doi: 10.1080/01449290701485801
- Ümmetler İlhan, A. (2016).*Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlık Düzeyleri İle Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:440773)

- Kaner, S. (2002). *Suç davranışı ölçeği geliştirme çalışması*. 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu. (s. 79-90). Ankara, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı.
- Karagöz Bingöl, D.(2017). *İnternet Bağımlılığı Ve Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Yaygınlığının, İlişkili Etkenlerin İncelenmesi*. (Uzmanlık Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 466694)
- Keser, H. ve Kavuk, M. (2015). Okulda siber zorbalık farkındalık anketinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 17-30. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/209888>
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tez), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 306469)
- Kavuk, M. (2016). *Ortaokul ve liselerin siber zorbalık farkındalık profillerinin oluşturulması ve okul paydaşlarına yönelik siber zorbalık farkındalık eğitimi etkililiğinin değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 431277)
- Keith, S. and Martin, M. E. (2005).Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth*, 13(4), 224-228 Erişim Adresi: https://bienestaryproteccioninfantil.es/imagenes/tablaContenidos03SubSec/13_4_Keith_Martin.pdf
- Kocatürk, M.(2014). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 370191)
- Kopko, K. (2007). Parenting styles and adolescents. Ithaca, NY: Cornell University.Erişim Adresi: <https://www.human.cornell.edu/sites/default/files/PAM/Parenting/Parenting-20Styles-20and-20Adolescents.pdf>
- Kowalski, R. M., P. Limber ve P.W.Agatston (2008), *Bullying In The Digital Age*, Blackwell Publishing, Boston
- Kowalski, R. M. and Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6), 22-30. Erişim Adresi:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.308.1827&rep=rep1&type=pdf>

- Kuzgun, Y., & Eldeleklioğlu, J. (1999). Ana baba tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/265767>
- Lei, L., & Wu, Y. (2007) Adolescents' paternal attachment and internet use. *Cyber Psychology & Behavior*, 10(5),633-639. doi:10.1089/cpb.2007.9976
- Lenhart, A . (2007,June), Cyberbullying, Erişim adresi: <https://www.pewinternet.org/2007/06/27/cyberbullying/>
- Li, Q (2005). Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of educational computing research*, 32(3), 265-277. doi: 10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH
- Madell, D.,& Muncer, S. (2004). Gender differences in the use of the internet by english secondary school children. *Social Psychology Education*,7, 229-251. doi: 10.1023/B:SPOE.0000018552.85903.4d
- Manap, A.(2012). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri ve Siber Zorbalık: Samsun İli Örneği*.(Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 311872)
- Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A Preliminary Assessment for School Personnel. *Psychology in the Schools*, 45, 323-348. doi: 10.1002/pits.20301
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., ve Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(3), 362-374. Doi: 10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x
- Nelson, M. (2003). School Bullies Going High Tech.. Erişim adresi: <http://canoe.ca/NewsStand/LondonFreePress/2003/09/02/1744030>.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Malden, MA: Blackwell Publishing. Doi: 10.1002/pits.10114
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., Smith, P. K., Thompson, F., and Tippett, N. (2012). The Emotional Impact of Bullying and

Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive Behavior*, 38, 342-356. doi: 10.1002/ab.21440

Örgün, K. S.(2000). *Anne Baba Tutumları ile 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlıkları Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 102374).

Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifadeetme biçimleri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 333777).

Özer, H, (2016).*Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Tutum ve Duyarlılıklarının Drama Metoduyla İncelenmesi*. (Doktora Tezi),YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 423394).

Patchin, J. W. and Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 80, 614–21. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/47814422_Cyberbullying_and_Self-Esteem.

Razon. N.(t.y.) Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü. 10/06/2019 Erişim adresi: <https://www.ekipnormarazon.com/makalelerimiz/cocuk-egitiminde-babanin-rolu/> adresinden erişilmiştir.

Rigby, K. (2013). Bullying in Schools and Its Relation to Parenting and Family Life. *Family Matters*, 92, 61. Erişim adresi: <https://aifs.gov.au/publications/family-matters/issue-92/opinion-bullying-schools-and-its-relation-parenting-and-family>

Sarak, Ö., 2012 “*Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık*”. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 294189).

Sengupta, A. and Chaudhuri, A. (2011). Are Social Networking Sites a Source of Online Harassment for Teens? Evidence from Survey Data. *Children and Youth Services Review*, 33 (2), 284-290. doi: 10.1016/j.chilyouth.2010.09.011

Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez no: 317225)

Sezer, Ö. (2000). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları Ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* Haziran 2010.

Cilt:VII, Sayı:I, 1-19 erişim adresi:
http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VII/haziran_2010/2010_ozcan_sezer.pdf

- Slonje, R. ve SMITH, K. P., 2008. Cyberbullying: Another Main Type of Bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*. Cilt: 49, 147 – 154. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Smith, K. P. ve Arkadaşları, 2008. Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Cilt: 49, Sayı: 4, 376 – 385. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x
- Smith, P.K. & Brain, P. (2000). Bullying in schools: lessons from two decades or research. *Aggressive Behavior*, 26, 1–9. doi: 10.1002/%28SICI%291098-2337%282000%2926%3A1<1%3A%3AAID-AB1>3.0.CO%3B2-7
- Sourander, A., Brunstein-Klomek, A., Helenius, H., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., and Koskelainen, M. (2010). Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents: A Population-Based Study. *Archives of General Psychiatry*, 67,720-728. doi: 10.1001/archgenpsychiatry.2010.79
- Şahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/ cybervictimization and loneliness among adolescent. *Children and Youth Sevices Rewiev*, 34, 834-837. doi: 10.1016/j.chilyouth.2012.01.010
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3): 277-287. doi: 10.1016/j.chb.2009.11.014
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. (Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University), Erişim adresi:https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/temel-empati-olcegi-toad_0.pdf
- Uysal, M., Çakıroğlu, Ü., Horzum, M. B., & Tarihi, M. G. Aile Tutumlarına Göre Ortaöğretim Öğrencilerinde Çevrimiçi Bilgi Arama Stratejilerinin İncelenmesi Middle School Students Online Information Searching Strategies According to Internet Parenting Styles. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2095-2110. Erişim adresi:http://www.kefdergi.com/pdf/25_6/PDF/Kas%C4%B1m-2017.pdf

- Ünver, H. (2016). *Siber zorbalık ile problemlı İnternet kullanımı ve riskli İnternet davranışı arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin çeşitli demografik özellikler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 450238).
- Wade, A. and Beran, T. (2011). Cyberbullying: The New Era of Bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26(1), 44-61. doi: 10.1177/0829573510396318
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B., & Rots, I. (2010). Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children. *Computers & Education*,55(2), 454–464.doi: 10.1016/j.compedu.2010.02.009
- Van den Eijnden, R., Spijkerman, R., Vermulst, A., Van Rooij, T. & Engels, R. (2010). Compulsive Internet use among adolescents: Bidirectional parentchild relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 77-89 doi: 10.1007/s10802-009-9347-8
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D., & Walrave, M. (2006). Cyberbullying among youngsters in Flanders. Erişim Adresi: <http://www.viwta.be/files/cyberbullying%20executive%20overwiev.pdf>
- Vandebosch, H. and Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11 (4), 499,503.Erişimadresi:<https://pdfs.semanticscholar.org/ee17/16f4ebdef031b324262335625a15d9c9f34b.pdf>
- Walker, J.L. (2010). *The contextualized rapid resolution cycle intervention model for cyberbullying*. (Yüksek Lisans Tezi, Arizona State University). Erişim adresi: <https://search.proquest.com/openview/1f22c7fccc63e2656f000e5b9eed5e/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Wang, J., Iannotti, R. J. and Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: *Physical, verbal, relational, and cyber*. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368–375. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2009.03.021
- Willard, N. E. (2006).*Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social cruelty, threats, and distress*. Champaign Illinois. Center for Safe and Responsible Internet Use.

- Williams, K. R. and Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14–21. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.018
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 819-833. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/223319>
- Yavuzer, H. (1986). *Ana Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Ybarra, L.M. & Mitchell, K. J. (2004). Youth engage in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27 (3), 319-336. doi: 10.1016/j.adolescence.2004.03.007
- Ybarra, M. L., Espelage, D. L., & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health*, 41, 31-41. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.09.010
- Yelci, H., (2018). *Ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.(Tez No: 503577.)
- Yılmaz, H. (2011). Cyber-bullying in Turkish middle schools: An exploratory study. *School Psychology International*, 32(6), 645-654. doi: 10.1177/0143034311410262
- Yörükoğlu, A. (1998), *Gençlik Çağı*, İstanbul. Özgü Yayınevi,

EKLER

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyetiniz :

Kız Erkek

Sınıfınız:

4 5 6 7 8

Annenizin Eğitim durumu:

İlkokul Ortaokul Lise Üniversite Diğer:

Babanızın Eğitim durumu:

İlkokul Ortaokul Lise Üniversite Diğer:

Evinizde İnternet bağlantısı varmı?:

Evet Hayır

İnternete nereden bağlanıyorsunuz?:

Ev Okul İnternet Kafeden Diğer

İnternetle ilgili bir sorunla karşılaştığınızda kimden yardım alırsınız:

Anne Baba Hiçkimse

İnterneti uzun süre kullandığınızda kimden uyarı alırsınız:

Anne Baba Hiç kimse

EK 2: İnternet Aile Stili Ölçeği

Sevgili Öğrencimiz;

Bu anket, aileniz ve sizin internet kullanımıyla ilgili düşüncelerinizi belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıdaki maddelerin her birini okuyarak, maddenin size ne kadar uygun olduğunu ifade eden yere X işareti koyunuz. Verdiğiniz cevaplar doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmeyecektir. Anketi cevaplarırken en doğru seçeneği işaretlediğiniz için teşekkür ederiz.

Maddeler	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
Ailem, internet kullanırken benim yanımda bulunur.	()	()	()	()	()
Ailem, internet kullanırken beni izler.	()	()	()	()	()
Ailem, internette ne yaptığımı kontrol eder.	()	()	()	()	()
Ailem, internette belirli sitelere girmemi engellemek için özel yazılımlar kullanır.	()	()	()	()	()
Ailem, uygunsuz sitelere girdiğimde internet erişimimi durdurur.	()	()	()	()	()
Ailem, chat (sohbet/MSN) yaptığımda internet erişimimi durdurur.	()	()	()	()	()
Ailem, günün belli zamanlarında internet kullanmama izin verir.	()	()	()	()	()
Ailem, internet kullanma süremi sınırlandırır (Bir saat gibi).	()	()	()	()	()
Ailem, internet kullanımımı sınırlandırır (Sadece oyun oynama gibi).	()	()	()	()	()
Ailem, gireceğim web sayfalarını sınırlandırır (Müzik siteleri gibi).	()	()	()	()	()
Ailem, internette kimlerle iletişime gireceğimi belirler.	()	()	()	()	()

İnternet kullanım kurallarını ailemle beraber belirleriz.	☐	☐	☐	☐	☐
İnternet kullanım kurallarının gerekliliğini ailem bana açıklar.	☐	☐	☐	☐	☐
Aileme internette ne arayacağımı ve neler bulunduğumu söylerim.	☐	☐	☐	☐	☐
İnternette ne yapacağım hakkında ailemle konuşurum.	☐	☐	☐	☐	☐
İnternette kiminle arkadaşlık kuracağım hakkında ailemle konuşurum.	☐	☐	☐	☐	☐
Ailem, internetin sağladığı zengin olanaklar hakkında beni bilgilendirir.	☐	☐	☐	☐	☐
Ailem, internetin zararları hakkında benimle konuşur.	☐	☐	☐	☐	☐
Aileme internette neler yaptığımı anlattığımda beni dinler.	☐	☐	☐	☐	☐
İnternet kullanırken teknik bir problemle karşılaştığımda ailem bana yardımcı olur.	☐	☐	☐	☐	☐
İnternet kullanırken sürpriz bir şeyle karşılaştığımda aileme danışırım.	☐	☐	☐	☐	☐
İnternet kullanırken anlamadığım bir şey olduğunda aileme danışırım.	☐	☐	☐	☐	☐
Ailemle birlikte internet kullanırım.	☐	☐	☐	☐	☐
İnterneti nasıl güvenli bir şekilde kullanacağım konusunda ailem beni bilgilendirir.	☐	☐	☐	☐	☐
Benim için güvenli olan internet siteleri hakkında ailem bana bilgi verir.	☐	☐	☐	☐	☐

EK 3: Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Sevgili Öğrenci

Aşağıdaki anket i cevaplarken “bana yapıldı” ve “ben yaptım” bölümlerinin ikisinde size uygun şekilde işaretleyiniz.

	BANA YAPILDI					BEN YAPTIM				
	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman

Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme											
Sohbet odası (chat) ya da oyun sitesini terk etmeye zorlama											
Zarar görmesini istediği kişinin adını kullanarak insanlara mesaj, mail veya video yollama.											
Zarar vermeye neden olacak web sayfası hazırlama.											
Mail adresini ele geçirme ve zarar verme.											
Kişisel bilgisayarını ele geçirme ve dosyalarına kasten zarar verme.											
Kasıtlı olarak virüslü mail yollama											
İnternet ya da telefon yoluyla tehdit etme.											
Mail kutularını doldurarak mail gelmesini engelleme											
Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma											
Birinin kullandığı telefon veya bilgisayar modeliyle alay etme											
Birisi hakkında elde edilen olumsuz bilgileri sanal ortamda yayma.											
İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma.											
Mail ve mesaj yoluyla kişisel bilgileri yayma.											

ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ

Adı ve Soyadı:Nazan ŞAHİN OLUTÜRK

E-postası: nazansahin89@gmail.com

İletişim:

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans: Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü

GÖREVLER:

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Bilşim Teknolojileri Öğretmeni	Bolu Merkez Canip Baysal Ortaokulu	2015-

ESERLER:

A. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

Açıkgöz, A. A., Şahin, N., Dursun, E., Sipahi, K. B., Özen, S., Gönültaş, A., Uyanık, N., Horzum, M. B. (2015, Eylül). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Uzaktan Eğitimin Ne Olduğuna Yönelik Görüşleri*. 3rd International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium, Trabzon.